

Tervezet a „kisebbségi törvény” javaslatához*

Tătărescu¹ miniszterelnök úr november 28-án rádió útján közölt programnyilatkozatának egyik része szerint a kormány célja: „az etnikai kisebbségek biztosítására elfogadott rendelkezések tökéletesítése egy nem variálható állampolitika keretén belül, egyenlő jogokkal, valamint vallásuk, nyelvük és kultúrájuk megőrzésével. Ez a szabályozás egy ‘kisebbségi törvény’ útján történik”².

Úgy tudom: e nyilatkozat elhangzása óta komoly eszmecserék is folytak már a „kisebbségi törvény” tervezetének előkészítésére, mégpedig olyan utasítás alapján, hogy a megalkotandó törvényjavaslatnál figyelembe veendők az 1868. évi magyar nemzetiségi, de sőt az észtországi kultúraautonómiára vonatkozó törvény rendelkezései is.³

Ez az utasítás kétségtelenül arra jogosít, hogy feltegyem: a miniszterelnök úr valóban olyan kisebbségi törvény készítését határozta el, amely nemcsak a többségi nemzet elismerését, hanem a kisebbségek megelégedését is biztosítani tudja.

A fentebb említett rádiónyilatkozatban Tătărescu miniszterelnök úr azt is hangsúlyozta, hogy a tárgyilagos bírálat szabadságát biztosítani kívánja, és meghallgat minden előterjesztést, mert meggyőződése, hogy a becsületes bírálat a kormány segítőtársa lehet.

Azt hiszem, ez a megértő szellem feljogosít arra, hogy nemcsak bírálat, de javaslattal is álljunk elő. Ezért határoztam el, hogy törvényjavaslat tervezetet készítek én is a meghozandó „kisebbségi törvény” részére.⁴

A Magyar Népközösségben⁵ semmiféle tisztséget be nem töltök, a Népközösségnek csak egyszerű tagja vagyok. Ennek folyományaként, az általam előterjesztett javaslat egyáltalán nem igényli, hogy azt, csak némiképp

* Forrás: A Tervezet a Magyar Kisebbség 1940. január 16. számaként került ki a lugosi nyomdából, de terjesztésre ugyanezen időponttal egy másik tartalmú szám került. Példányok a családi könyvtárban, Jakabffy Lóránd és Jakabffy Imre révén maradtak fent. Példány található a Teleki László Alapítvány Könyvtárában is, a K-321/1994. sz. jelzeten. Egy előzetes, 1930-ban készült változat Paál Árpád hagyatékában található – Paál kritikai megjegyzéseivel –, a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum kéziratтарыában 7651/754. sz. alatt. A törvény indoklását, amely az eredeti kiadványban a tervezet második része itt, a jobb használhatóság érdekében az egyes cikkelyekhez szerkesztettük a törvénytervező szövegnél kisebb betűtípussal.

is, a magyar kisebbség hivatalos megnyilatkozásaként tekintsek, hanem kizárólag olyan elméleti munkának, amelynek elvégzésére és a nyilvánosság elé terjesztésére az a körülmény jogosít, hogy két évtizeden át mindazon elgondolások nagy részét megismerhettem, amelyek belföldön és külföldön egyaránt a kisebbségi kérdések megoldását célozták.

Elkészített munkámat kész törvényjavaslat formájában adom elő, tehát címekre, fejezetekre és szakaszokra osztva. Az egyes szakaszokhoz indoklást is adok a rendelkező rész után. Az általános indoklást mellőztem, mert az a tanulmányt túlságosan terjedelmessé tenné.

Az olvasót arra kérem: az egyes szakaszok után közvetlenül olvassa el az indoklást is, mert így a szakaszok rendelkezései világosabbá válnak.⁶

*

Sokan vannak, akik azt tartják: a kisebbségi törvényjavaslat előterjesztése kizárólag kormányfeladat, és a kisebbségeknek tartózkodniuk kell a javaslatától, mert javaslatuk – ha az a realitásokkal számol – a kisebbségek között szül elégedetlenséget, emellett azonban a kisebbségek jogainak valódi biztosítása olyan intézmények megkövetelésével, amelyek eddig hiányoztak, a többségi nép fiaiban kelt ellenérzéseket, a sovínisztáknál pedig gyűlöletet.

Nem vitatom, hogy ez az álláspont érthető. Mégis azt hiszem: amint az 1868. évi magyar nemzetiségi törvény meghozatalakor a nemzetiségek elenjavaslatot terjesztettek elő, hogy így felfogásukat minden időre leszögezzék, – úgy ma sem árthat, ha a Magyar Népközösség megteszi ezt, bízva abban, hogy a légkör, amelyet megteremtene sikerült, biztosítja azt, hogy a román közvélemény előtt őszinteséggel tárhatja fel felfogását és kéréseit.

Azt hiszem, még kevésbé veheti zokon a román és magyar közvélemény egy ilyen javaslat előterjesztését attól, aki 12 éven át az európai szervezett nemzetkisebbségek munkájában a legodaadóbban részt vett⁷, aki 18 éven át folyóiratokat szerkeszt⁸, amelyek kizárólag és egyedül az egyetemes kisebbségi problémákkal és elsősorban a romániai magyar kisebbség helyzetével foglalkoznak, és aki a világháború előtt és alatt nyolc éven át a magyar képviselőház igazságügyi bizottságának előadójaként a kodifikálás terén is némi gyakorlatot szerzett.⁹

Kétségtelen, hogy nemcsak egy egyén, de egy tudományos testület sem alkothat olyan kisebbségi törvényjavaslatot, amelyet mindenki minden vonatkozásban helyesnek és megfelelőnek ítélhet. Egy pillanatig sem gondolok arra, hogy az általam készített csak megközelítően is tökéletes. De az eszmék érleléséhez talán mégiscsak alkalmas lesz, különösen azért, mert a javaslat indoklásában olyan anyagot sorakoztattam fel, amely

mindazoknak értékes lehet, akik a kisebbségi kérdésnek rendezését becsületes lélekkel előre vinni igyekszenek.

Kelt Zagujeni, 1940. január 1-én.

Törvény az etnikai kisebbségekről

I. cím

Általános rendelkezések

1. §

Románia területén az országos többségi nemzet mellett országos kisebbségi nemzetek, s mint ilyenek jogalanyok a következő etnikai kisebbséget képező népek: magyar, német, ukrán, bolgár, orosz és szerb.

Az országos kisebbségi nemzetté alakulás, és ezzel együtt a jogalanyiság kormányhatósági elismerése nem tagadható meg a jövőben azon más etnikai kisebbséget képező népektől sem, melyeknek önjogú, román állampolgár tagjai közül legalább tízezren ezt kérik.

A Nemzetek Szövetségének vezető tényezői gyakran hangsúlyozzák – és ezt részben a szakirodalom is elismeri –, hogy a párizsi különszerződések nem kollektivitásoknak (jogi személyeknek), hanem mivel „faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó állampolgárokról” vagy „a többségtől eltérő nyelvű állampolgárokról szólnak” –, csak ilyen egyeseknek adnak jogokat. Ennek ellenére úgy véljük, hogy teljesen helytálló egy kiváló jogtudósunk azon megállapítása, hogy „a szerződések a kisebbségeket mint egészeket is el akarják ismerni, ennek következményeit azonban megfelelő jogi rendelkezésekkel nem vonják le”¹⁰. Gondoljunk például a Romániával kötött szerződés 10. cikkének azon rendelkezésére, mely szerint „azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban laknak oly román állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek az élvezetéből és felhasználásából, melyek a közvagyon terhére állami, községi vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékonyossági célra fordíttatnak”.¹¹ Vajon ki veheti ezeket a juttatásokat jogszerűen át, ha a kisebbségeknek nincsen kollektivitásuk?

A gyulafehérvári határozatoknak az a rendelkezése pedig, hogy „minden nép saját nyelvén, kebeléből való egyének által fogja magát művelni, igazgatni és törvénykezését ellátni, minden nép ama egyének számának arányá-

ban, akik alkotják, meg fogja kapni a jogot a törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való képviseletre”,¹² másképpen már egyáltalában nem értelmezhető, mint úgy, hogy ezek a népek kollektivitásokat alkotnak, jogalanyisággal bírnak.

Ez az értelmezés még természetszerűbbé válik azok előtt, akik az erdélyi, illetve magyarországi románok politikai múltját ismerik. A régi román nemzetiségi politikának egyik sarkalatos tétele volt, hogy a román nép az államalkotó magyar mellett országos nemzet, mint ahogy ezt 1868-ban a román képviselőknek a magyar képviselőház elé terjesztett törvényjavaslata kifejezi.¹³ A román képviselők szerint ennek és a többi öt országos nemzetnek kellett volna 1868-ban politikai jogokat biztosítani, és mivel ez nem így történt, indult meg az 1868. évi XLIV. tc. ellen az a harc, mely az impérium változásáig szakadatlanul folyt.

A románok által 1868-ban előterjesztett törvényjavaslat első szakasza szerint „Magyarországban a következő történeti országos népségek úm. a magyar, román, szerb, szlovák, orosz és német egyenjogú nemzeteknek ismertetnek el”.

Mi – e javaslatban – nem állítjuk a románt egy sorba az államban élő többi nemzettel. Különbséget teszünk országos többségi és országos kisebbségi nemzetek között. Amde mi sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a Romániában élő „országos népségek”, vagyis etnikai kisebbségeket képező népek közül nem mindegyik minősíthető „történeti országos népségnek”. Nekünk is figyelembe kell vennünk, mint ahogy a románok 1868-ban figyelembe vették, hogy vannak olyan népek is, melyekben a nemzeti öntudat még nem alakult ki, vagy csak kialakulóban van, amelyek az egyetemes emberi eszme szempontjából értékkel bíró történelmi múlttal és sajátos kultúrával alig rendelkeznek. Ezeket a népeket nem állíthatjuk egy sorba azokkal, melyek évszázados kultúrmunkát képeztek, és ma is nemzeti sajátosságaik kiélésével az egyetemes haladást szolgálják.

A Romániában élő 133 000 cigány¹⁴ vagy 100 000¹⁵ tatár mai kultúrfelettségével nem állítható mint országos kisebbségi nemzet a magyar vagy német mellé. Iorga Miklós tanárnak és más kiváló román tudósoknak ezt a megállapítását nekünk is el kell fogadnunk. Annak lehetőségét azonban, hogy idővel, kultúrhaladásukkal a törökök¹⁶, tatárok vagy más népek is az országos kisebbségi nemzetek sorába juthassanak, elzárunk nem lehet. Emellett azonban biztosítanunk kell, hogy ezen népek tagjai is, mint etnikai kisebbségekhez tartozók, mindazon jogok birtokához jussanak, melyeket az alkotmány és a párizsi szerződés minden faji, vallási vagy nyelvi kisebbséghez tartozó román állampolgárnak biztosít.

Javaslatunk szerint tehát az országos kisebbségi nemzetek azok, melyek mint kollektivitások bizonyos jogokkal rendelkeznek, a többi etnikai kisebbséget alkotó népeknek ellenben csak egyedeit illetik ilyenek.

Az országos kisebbségi nemzetek sorából tudatosan hagytuk ki a zsidóságot. Romániában a zsidó állampolgároknak csak egy része – alighanem kisebbségének része: – vallja magát zsidó nemzetűnek. Súlyos harcok folynak ezek és azok között, akik magukat a többségi vagy valamelyik országos kisebbségi nemzet tagjainak tekintik. Az 1. §. szövegezése szerint nincsen akadálya, hogy tízezer önjogú zsidó mint zsidó etnikai kisebbséget képező nép tagjai ezen kisebbség számára a jogalanyiség elismerését kérjék, és így ez a kisebbség is az országos kisebbségi nemzetek sorába jusson, ellenben nem zárja ki azt sem, hogy a 3. §. értelmében egy zsidó magát az országos többségi vagy valamelyik országos kisebbségi nemzet tagjának vallja.¹⁷

2. §

Az országos kisebbségi nemzetek egyenjogúak, és sajátos jellegük kifejezésére az állam zászlója és színei mellett saját nemzeti zászlót és színeket használnak.

Hogy az országos nemzetek egymással egyenjogúak, hogy itt figyelmen kívül kell hagynunk azt, hogy az egyiknek talán tízannyi tagja van, mint a másinak, azt bővebben indokolni fölösleges. E szakasz megállapítja az egyes országos kisebbségi nemzetek számára a nemzeti zászló és nemzeti színek használatát is. Ezt tette a románok által 1868-ban előterjesztett törvényjavaslat is következő rendelkezésével: „Minden nemzetnek joga van nemzeti zászlóját, mint nemzetisége külső kifejezését használni, nyilvános politikai ünnepélyek alkalmával és a nyilvános épületeken, mindazonáltal a magyar korona zászlója mellett”.¹⁸

3. §

Minden román állampolgár maga határozza meg, hogy melyik országos nemzet tagja. A kiskorú gyermekekre a szülők nemzeti hovatartozandósága irányadó.

Ha a szülők különböző országos nemzetek tagjai, közös egyetértéssel határoznak a gyermekek nemzeti hovatartozandóságáról. Megegyezés hiányában a gyermekek szüleit nemük szerint követik.

Azok, akik egyik országos nemzetnek sem tagjai, szintén maguk határozzák meg, hogy melyik etnikai kisebbséget képező néphez tartoznak. Ezek kiskorú gyermekeinek hovatartozandóságát illetőleg is a fenti rendelkezések érvényesek.

Minden erőszakos elnemzetlenítő törekvés tilos; különösen senki sem jogosult, hogy bárkit is anyanyelv, fajiség, vallás, leszármazás vagy név vizsgálatával a fenti rendelkezésekben foglalt jogaiban zaklasson vagy ezen jogaitól megfosson.

Vétséget követ el és egy évig terjedhető fogházzal és 10 000 lejig terjedhető pénzbüntetéssel büntetettetik, aki valakit erőszakkal, fenyegetéssel vagy

gazdasági függőségének kihasználásával arra kényszerít, hogy nemzeti hovatartozandóságát, valamint e szakaszban meghatározott esetekben gyermekeinek nemzeti hovatartozandóságát a maga akarata ellenére vallja be, vagy a bevallást elmulassza, ha az illető személy hovatartozandóságának megállapítása a maga akarata ellenére valóban megtörtént.

Az egyes országos kisebbségi nemzeteknek a valóságnak megfelelő kialakulása el sem képzelhető, ha nem biztosítjuk minden önjogú állampolgár részére azt a jogot, hogy maga határozza meg, melyik országos kisebbségi nemzet tagja. Kifejezte ezt már a varsói 1925. április 23-i lengyel-csehszlovák szerződés 13. §-a, amely kimondja, hogy „Pour établir quelle est la nationalité ou la langue maternelle d'une personne, il sera uniquement tenu compte de la déclaration de la personne intéressée ou de son représentant légal, conformément aux lois de l'Etat.”¹⁹

Még pontosabban fejezte ki ezt az elvet a nemzetkisebbségek 1926. évi második kongresszusa: „az egyeseknek azon szabad akaratnyilvánítását, mely szerint valamely nemzethez tartozónak vallják magukat, vita vagy vizsgálat tárgyává tenni nem lehet; mindenki elhatározásának szabadsága büntető védelemben részesül, és elhatározásáért senkit joghátrány nem érhet”.²⁰

Észtországban, ahol a kisebbségi jogvédelem eddig a legelőrehaladottabb, és ahol az 1920. június 15-i alaptörvény 20. §-a szerint: „Észtország minden polgárának szabadságában áll nemzetiségét megállapítani”, 1927-ben²¹ az új büntető törvénykönyv javaslatának tárgyalására kiküldött parlamenti bizottság a személyes szabadság ellen elkövetett bűncselekményeket tárgyaló 25. fejezetében egy szakaszt vététt fel, amely a következően hangzik: „Azt, aki azt a bűncselekményt követi el, hogy erőszakkal büntetendő fenyegetéssel, hatalmi visszaéléssel, vagy gazdasági függőségének kihasználásával egy teljeskorú polgárt oda befolyásol, hogy nemzetiségét, valamint a törvényben meghatározott esetekben gyermekeinek nemzetiségét a maga akarata ellenére vallja be, vagy a bevallást elmulassza, ha az illető személy nemzetiségi bevallása a maga akarata ellenére valóban megtörtént, hat hónapnál hosszabb időre nem terjedő fogházzal büntetik. A kísérlet büntetendő.”²²

Kétségtelen, hogy ilyenszerű büntetőjogi védelem mindenütt szükséges, ahol erőszakos elnemzetlenítő törekvések lábra kaptak. Fájdalom, két évtizedes kisebbségi sorsunk bennünket is arra utal, hogy a nemzeti önbevallás szabadságának büntetőjogi védelmét igényeljük.

Úgy véljük azonban, hogy az ilyenféle sui generis bűncselekmények elbírálására és a büntetés kiszabására speciális bíróság alkalmasabb, ezért a 3. szakasz rendelkezései ellen vétköket is végső fokon az V. címben megalkotott Kisebbségügyi Bíróság elé utaljuk.

A férfiak és nők közti jogegyenlőség folyamánnyaképpen nem vehetjük irányadóul kultusztörvényünk 47. §-ban megállapított azon elvét, mely sze-

rint a vegyes házasságból született gyermekek vallását nemükre való tekintet nélkül az apa határozza meg.²³ Ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy a gyermekek nemzetiségi hovatartozandóságáról elsősorban közös egyetértéssel a szülők határozzanak, megegyezés hiányában pedig a gyermekek szüleiket nemük szerint követik. A szülők azonban bármikor megegyezésre juthatnak, és így csak ritka esetekben fordul majd elő, hogy ugyanazon szülők gyermekei két különböző országos kisebbségi nemzet vagy az országos többségi és egy országos kisebbségi nemzet tagjává lesznek.

4. §

Az országos kisebbségi nemzetek oktatási, más közművelődési és jótékonyági ügyeiket, közigazgatásukat és jogszolgáltatásukat saját nyelvükön a jelen törvény rendelkezései szerint intézik, illetve ezekre befolyanak; a törvényhozásba számarányuknak megfelelően kapnak képviselőt és joguk van megfelelő képviselőre a központi kormányzatban is.

A 4.§ a gyulafehérvári határozatokban ígért kollektív jogokat iktatja törvénybe.

A gyulafehérvári rezolúció megszövegezője, Goldis László²⁴, evangélikumnak, csak olyan doktrínának minősítette, amely megmutatja „mint kell az emberek együttélését a nemzeti létben megszervezni”. Mi is érezzük, hogy a szövegezés határozatlansága azt, aki a határozatokat a gyakorlati életbe átültetni igyekszik, nagy nehézségek elé állítja.

Törvénytervezetünk tehát meg sem kíséri a gyulafehérvári ígéreteknek *betű szerinti* valóra váltását, hanem megelégszik ezek alapján olyan rendelkezések felvételével, amelyek alkotmányunkkal összhangba hozhatók.

5. §

Az országos kisebbségi nemzetek egyes tagjait, valamint a többi etnikai kisebbséget képező népek tagjait is, mindazon jogok megilletik, melyeket országos törvények és különösen a jelen törvény részükre biztosítanak.

Törvényjavaslatunk 1., 2. és 4. szakasza az országos kisebbségi nemzeteknek mint kollektivitásoknak biztosít olyan jogokat, melyek elsősorban a gyulafehérvári határozatok szerint igényelhetők.

Gondoskodnunk kellett azonban arról is, hogy ezen kollektivitások egyes tagjainak, valamint a jogi személyiséggel járó jogokkal nem rendelkező etnikai kisebbséget képező népek tagjainak jogai is biztosítottassanak. Ezt célozza az 5. szakasz szövege, amely utal mindazon jogokra, melyeket országos törvények, és különösen a jelen törvény ezek számára megállapítanak.

6. §

Az 1940-ik év folyamán megtartandó népszámlálás felvételei olyan módon eszközölendők, hogy minden vallomásra kötelezettnél – saját bevallása

szerint – kitüntetendő, hogy az illető melyik országos nemzetnek, illetve etnikai kisebbséget képező népnek a tagja.

A népszámlálás foganatosításától számított fél év alatt a közigazgatási hatóságok mindazon részére, akik a népszámlálás alkalmával valamely országos kisebbségi nemzet tagjaiként íratlak össze, illetve akiket a Kisebbségügyi Bíróság (V. cím) ilyenekül elismert, igazoló jegyet adnak, melyből személyi adataikon kívül kitűnik, hogy mely országos kisebbségi nemzet-hez tartoznak, és hogy az illető Országos Kisebbségi Nemzeti Tanács (II. cím) megválasztásához szavazati joggal bírnak-e vagy sem.

Szavazati joggal nem bírnak:

- a) akik atyai hatalom alatt állanak,
- b) aki csőd vagy gondnokság alá vannak helyezve,
- c) akik nyereségvágyból elkövetett bűntett vagy vétség miatt az összeírás idejében jogerős bírói ítélet hatálya alatt állnak.

Minden országos kisebbségi nemzet igazolt tagjainak és külön a választásra jogosultaknak névjegyzéke legkésőbb 1941. július 1-ig a községekben elkészítendő és közszemlére teendő.

A névjegyzékek kiigazítása a törvényhozási választói névjegyzékekre vonatkozó rendelkezéseknek megfelelően történik.

A kiigazított községi névjegyzékek összesítése adja a *Nemzeti Katasztert*.

Az országos kisebbségi nemzetek tényleges kialakulásához nemcsak az egyéni önbevallás korlátlan szabadsága szükséges, hanem az is, hogy az ilyen vallomások alapján megállapíttassák, hány lélek tartozik minden egyes országos kisebbségi nemzethez. Ezt az összeszámítást természetesen csak népszámlálás eszközölheti, és mivel előreláthatólag 1940. év folyamán tartja Románia újabb népszámlálását, feltétlenül szükséges, hogy ennél ez az összeszámítás is érvényesüljön. Ez adja majd lehetőségét, hogy a közigazgatási hatóságok az egyeseknek tanúsítványt adhassanak nemzeti hovatartozásukról és az egyes országos kisebbségi nemzetek kebelén belül politikai jogosultságukról, de ez adja lehetőségét annak is, hogy a nélkülözhetetlen Nemzeti Kataszterek elkészüljenek.

A „Nemzeti Kataszter”-ek a községek által elkészített névjegyzékek összesítésével létesülnek. Ezekből tűnik majd ki, hogy az egyes országos nemzetek hány lélekből állnak és hány tagjuk gyakorolhat választói jogot az illető országos kisebbségi Nemzeti Tanácsának megválasztásánál. A népszámlálás felvételei ezenfelül kimutatják majd az országos kisebbségi nemzetet nem alkotó etnikai kisebbségekhez tartozók lélekszámát is, és így megadhatják az állam egész népi struktúráját.

Magától értetődően a férfiak és nők politikai jogosultsága között különbséget nem tehetünk. A Nemzeti Tanácsokra szavazók közül csak azokat zárhatjuk ki, akik általában magánjogi cselekvő képességgel nem bírnak, vagy diffamáló bűncselekmény miatt jogerős bírói ítélet hatálya alatt áll-

nak. Minden további korlátozás veszélyeztetné azt, hogy a Nemzeti Tanácsok első megalakulásakor az országos kisebbségi nemzetek egészének akarat-megnyilatkozása jusson érvényre. Már pedig erre kell a legnagyobb súlyt helyeznünk. Ha az országos kisebbségi nemzeteknek valódi, autonomikus életet akarunk biztosítani, úgy ebben a törvényben csakis az első Nemzeti Tanács megalakulásáról intézkedhetünk, és erre kell bízunk, hogy a nemzeti sajátosságok, lélekszám, történeti kialakulás stb. figyelembevételével a következők szervezetének és választásának módozatait megállapítsa.

Döntő súlyú tehát, hogy ezen első Tanács megválasztásánál az egész nemzeti akarat korlátlanul érvényesüljön.

7. §

Mindaddig, amíg a népszámlálás alapján megállapítást nem nyert, hogy kik tagjai az országos kisebbségi nemzeteknek, és ez alapon az országos kisebbségi nemzetek Tanácsai a következő cím rendelkezései szerint meg nem alakultak, az országos kisebbségi nemzeteket a jelenleg érvényes alkotmány alapján elismert szervezeteik képviselik.

Ezek a szervezetek, illetve megalakulásuk után a Nemzeti Tanácsok jogosultak a népszámlálásoknál a maguk megbízottai által ellenőrzést gyakorolni, és az esetleges sérelmeket jogorvoslat tárgyává tenni.

Az 1927. év nyarán megtartott harmadik genfi nemzetkisebbségi kongresszus egyik határozatában (Dr. Pern lettországi statisztikus előterjesztésére) kimondotta, hogy a népszámlálások lefolytatásánál a nemzetkisebbségek ellenőrzési jogot igényelhetnek a tekintetben, hogy a számlálók az egyes állampolgárok nemzeti hovatartozandóságát valódi akaratuk megnyilatkozása szerint írják össze.²⁵ Ezt az ellenőrzési jogot az országos kisebbségi nemzetek részére biztosítanunk kell különösen az első népszámlálás alkalmával, mert féltő, hogy az összeszámlálók közül nagyon sokan szándékosan vagy tévedésből azon elvek szerint igyekeznek majd feladatuknak megfelelni, amelyek az 1927. évi belügyminiszteri számlálásnál érvényesültek, és melyek miatt ez a számlálás Európa-szerte megütközést keltett és eredménye nem is publikáltatott.²⁶

Mivel az elkövetkezendő népszámlálás alkalmával a Nemzeti Tanácsok még rendelkezésre nem állnak, az egyes nemzetkisebbségek jelenleg működő szervezetei számára kell biztosítanunk, hogy kiküldöttük által az ellenőrzést gyakorolhassák. Hogy e szervezetek közül elsősorban azok veendőek figyelembe, melyek parlamenti képvisellel rendelkeznek, bővebb indoklásra nem szorul.

II. cím

Az Országos Kisebbségi Nemzeti Tanácsok

I. FEJEZET

A Nemzeti Tanácsok megalakítása

8. §

A kormány köteles az 1941-ik év második felében az Országos Kisebbségi Nemzeti Tanácsok megválasztását elrendelni.

Minden Nemzeti Tanács 60 tagból áll. Ezeket általános, egyenlő, közvetlen, titkos, országos lajstromos szavazással, az illető országos kisebbségi nemzetnek a választói névjegyzékekbe végérvényesen felvett tagjai választják azok közül, akiket a szavazatra jogosultak közül legalább 500-an a Kisebbségügyi Bíróságnál jelöltekül ajánlottak.

9. §

A jelölés hitelesítéssel ellátott aláírtas nyilatkozatban történik.

Az így jelöltek névsorát a Bíróság a benyújtás határidejének leteltétől számított 15 napon belül a Monitorul Oficialban közzéteszi.

Azok, akik a jelöltséget elfogadni nem hajlandók, erről a közzétételtől számított 15 napon belül a Kisebbségügyi Bíróságot értesíteni tartoznak, ellenesetben a jelöltség elfogadottnak vélelmeztetik.

A Bíróság a fentírtak figyelembe vételével a választás alapját képező lajstromokat összeállítja, és azokat minden törvényszék elnökének megküldi, hogy azok a törvényhozási választási eljárásnak megfelelően a választást a kormány által kitűzött napon megejtessék.

Az országos kisebbségi nemzetek jogalanyiségének elismeréséből önként folyik, hogy képviselőikről gondoskodni kell. Ezt teszi 8. §-unk, amiddőn megállapítja, hogy a kormány az 1941. év második felében az Országos Kisebbségi Nemzeti Tanácsok megválasztását elrendelni köteles.

Az 1941. év első felében a 6. § szerint a közigazgatási hatóságok mindazok részére, akik a népszámlálás alkalmával valamely országos kisebbségi nemzet tagjaiként íratlak össze, igazoló jegyet adnak, amelyből szavazati joguk is kitűnik. Így nem lehet akadálya annak, hogy az év második felében ezek szavazati joguk gyakorlására összehívassanak.

A választásnál természetesen a legdemokratikusabb elveket kell érvényre juttatnunk. A lajstromos szavazás rendszerénél a vármegyei lajstromok helyett országos lajstromot kívánunk, hogy a Nemzeti Tanács tagjaivá az ország területén bárhol élő olyanok is válhassanak, akiket nem helyi népszerűség, hanem más értékes tulajdonságok tesznek erre alkalmassá.

Ezért indítványozzuk, hogy az ország területén bárhol élő 500 ugyanazon országos kisebbségi nemzethez tartozó szavazó bármelyik választót jelölhesse.

A választásoknak a kisebbségi nemzetek tagjaira háruló költsége csak az, ami a hitelesítésekkel jár, ami túlságosnak nem mondható, de a komolytalan jelöléseknek némi gátlója.

10. §

Az országos kisebbségi nemzetnek minden a választói lajstromokba felvett tagja köteles a választásban részt venni. Ha ezt igazolatlanul elmulasztja, 5000 lejig terjedhető bírsággal sújtják. Igazolásra az illető megválasztott Nemzeti Tanács jogosult, a bírság is ennek rendelkezésére hajtatik be. A Nemzeti Tanács határozata ellen a Kisebbségügyi Bírószág előtt panasznak van helye.

Az országos kisebbségi nemzetek tagjait köteleznünk kell, hogy a Nemzeti Tanácsok választásában részt vegyenek, már csak azért is, hogy ezáltal hovatartozandóságuk tudatát emeljük. A mulasztás igazolását az illető megválasztott Nemzeti Tanácsra bízuk, mint olyanra, amely a méltányolandó körülményeket legmegfelelőbben vetheti latba.

11. §

A választásokat, melyeknek költségeit az államkincstár viseli, a törvényhozási választásoknak megfelelően bírák vezetik. A kiküldött bírák lehetöleg az illető országos nemzet tagjai legyenek.

A Nemzeti Tanácsok első megalakulásánál a polgárok tudatává kell érlelnünk, hogy a Nemzeti Tanácsok nem pártszervezeti alakulatok, hanem az államhatalom feladatkörébe utaltak egy részének autonóm végrehajtó szervei. Ezért, hogy ez meggyöződössé váljék, kell hogy az első Nemzeti Tanácsok választásai az állami bíróságok kiküldöttei által vezettessenek. Hogy a kiküldött bírók között lehetőleg az illető országos kisebbségi nemzet tagjait kívánjuk, magától értetődik.

12. §

A választások ellen emelt panaszok elbírálására a Kisebbségügyi Bírószág illetékes, melyhez az első választás alkalmával megbízottat a 7. §-ban említett szervek küldenek.

Nem szorul bővebb indoklásra, hogy a választások ellen emelt panaszok elbírálására a Kisebbségügyi Bírószág illetékességét állapítjuk meg. Aki ennek az V. címben írt szervezetét tekintetbe veszi, ez ellen kifogást aligha emelhet, és természetesnek tarthatja azt is, hogy ehhez a bírósághoz az első választásnál a ma létező szervezetek küldjék megbízottaikat.

13. §

A választások törvényességének elbírálásánál és a panaszok beadását illetőleg a közigazgatási választásokra vonatkozó rendelkezések megfelelően irányadók.

14. §

A kiküldött bírák a szavazás eredményét a Kisebbségügyi Bíróságnak jelentik be. Ez összesíti a szavazati eredményeket, megállapítja, hogy kik kapták a legtöbb szavazatot, és ezeket a Nemzeti Tanács tagjaiul megválasztottaknak jelenti ki, és kiállítja igazolványukat.

Ugyanez állapítja meg első ülésük idejét a választástól számított legkésőbb 30-ik napra.

Túlságosan terjedelmessé tenné ezt a kerettörvényt, ha ebben a Nemzeti Tanácsok megválasztásának egy egészen új rendszerét állapítanánk meg. Ettől eltekintve ezt azért sem tesszük, mert nézetünk szerint a jövőre nézve az egyes országos kisebbségi nemzetek autonóm belügyeül kell hagyunk, hogy milyen anyagi és alaki választói jog szerint kívánják képviselőik létrehozását. Ez a törvény csak az első Nemzeti Tanácsok életre hívásának módját adja, és éppen ezért leghelyesebb, ha a közigazgatási választások alaki jogát követi azon részeiben, amelyek a 8. szakaszban és az V. címben írtakkal ellentétben nincsenek.

15. §

Az első ülésen a Kisebbségügyi Bíróságnak az illető országos nemzet tagjai közül működő bírása elnököl. [16] állapítja meg a jelentkezett tanács tagok személyazonosságát és vizsgálja meg igazolványukat. Ha a megválasztott és szabályosan igazolt tagoknak legalább 2/3-a megjelent, elrendeeli az elnökválasztást. Ellen esetben 15 napon belül új ülést tart, melyen a megjelentek számára való tekintet nélkül az elnököt megválasztatja.

16. §

Ha a választás ellen a Tanácsnak legalább 20 tagja kifogást emel, a panaszt legalább ennyi tag aláírásával 8 napon belül a Kisebbségügyi Bírósághoz kell benyújtani, mely haladéktalanul dönt és megsemmisítés esetén 15 napon belül megtartandó új választást rendel el.

17. §

A választást vezető bíró a választás eredményét a belügyminiszternek bejelenti. A tanács tagok, valamint az elnök nevét és lakhelyét a Monitorul Oficial közzéteszi.

A 15–17. §§-ok bővebb indoklásra nem szorulnak.

18. §

A Nemzeti Tanács első tagjai és elnöke hat évre választatnak.

Az országos kisebbségi nemzetek első autonomikus berendezkedése súlyos feladat, melynek elvégzéséhez sok idő szükséges. Helytelen volna tehát, ha az első tanácsok élettartamát rövidre szabnánk, ezért állapítjuk meg azt hat évben, az egyes tanácsokra bízva, hogy a jövőt illetőleg miképpen intézkednek.

II. FEJEZET**A Nemzeti Tanácsok feladatai**

19. §

A Nemzeti Tanács képviseli az illető országos kisebbségi nemzetet az államkormány előtt. Szabályzatot alkot szervezetéről, tárgyalási rendjéről, ügykezeléséről és az első hat éven belül saját tagjai számának esetleg beálló csökkenése folytán szükségessé válható kiegészítéséről. Megállapítja a következő Nemzeti Tanács szervezésének és választásának módozatait.

Kijelöli azon öt egyént, akik közül a kormány az illető országos kisebbségi nemzet érdekeinek képviseletére kisebbségi alminisztert hív meg. Kijelöli megbízottait a Kisebbségügyi Bírósághoz és azon közigazdasági szervezetekhez, amelyeknél képviselet illeti.

Jóváhagyás végett kisebbségi alminisztere útján a kormány elé terjeszti az illető országos kisebbségi nemzet törvényhozási képviseletére, közoktatására, más kulturális és jótékonyági ügyeire, közigazgatására, közigazdaságára és igazságszolgáltatására vonatkozó azon határozatait, melyek meghozatalára a következő címek rendelkezéseinek alapján, vagy érdekeinek megvédése céljából jogosult.

Vádat emel a 3. és 21. §§-ban megállapított vétségekkel gyanúsítottak ellen, és az ezen törvényben meghatározott esetekben panasszal él a Kisebbségügyi Bíróság előtt.

Előterjesztést tesz a közigazgatási területek kikerekítése iránt, hogy azok lehetőleg tisztán, de legalább nagy részben ugyanazon országos nemzet tagjaiból álljanak.

A kormány figyelmét felhívja mindazon törvénysértésekre, amelyek a kisebbségek jogegyenlőségét, kulturális vagy gazdasági érdekeit sértik, de nem vonhatók az e törvényben megállapított Kisebbségügyi Bíróság elé. Amennyiben a kormány ezeket 30 napon belül nem orvosolja, a Nemzeti Tanács felperesi jogosultságot nyer a közigazgatási bíróságok előtt.

Amióta a nemzeti gondolat döntő súllyal befolyásolja az államok életét, mindinkább világossá vált, hogy olyan államokban, melyekben több nemzeti öntudatra ébredt nép lakik, az államhatalom valamennyi nép megelégedésére csak az általános szükségletek kielégítését célzó tevékenységre hi-

vatott, ellenben főleg kulturális téren legjobb igyekezete mellett sem képes a nemzeti kisebbségek igényeinek eleget tenni. Amit az államhatalom e téren tesz, rendszeren a többség szelleméből folyik, és akarva-nem akarva főleg a többségi nemzet érdekének megfelelően általánosításokhoz vezet, miért is ez irányú tevékenysége a kisebbségek körében bizalmatlanságot és elégedetlenséget szül. Ezért már több mint egy évszázada a nemzetkisebbségek kulturális ügyeinek vitelét az elmélet emberei ezek autonómikus szerveihez utalták, aminek alkotmányjogi következményeit Közép-Európában először az 1848-i kremsieri alkotmány vonta le.²⁷ Az innen kiinduló fejlődés útján találkozunk többek között a magyarországi nemzetiségi képviselőknek 1868. évi²⁸ törvényjavaslatával, az 1899. évi brünni szocialista kongresszus,²⁹ az 1916. évi lausanne-i nemzetiségi kongresszus,³⁰ az 1917. évi nemzetiségi kongresszus,³¹ a Népliga Unio 1919. évi berni határozataival,³² melyeken át az észtországi kultúrautonómiához jutunk.³³

Az élő alkotmányok közül az észtországi az első, mely megengedte, hogy a kisebbségek bizonyos közfeladatok megoldására mint közjogi személyek szervezkedjenek, és így olyan önkormányzati szervet létesítsenek, mellyel szemben az államot csak felügyeleti jog illeti meg.³⁴

Nem áll tehát a létező államalkotmányok között példa nélkül az az elgondolásunk, mely a romániai országos kisebbségi nemzetek számára olyan szervezetet kíván, mely e nemzetek kultúrfejlődésének biztosítását és ezzel az együtt élő nemzetek harmóniájának fenntartását magára vállalja.

Ámde a román múlt is arra utal, hogy egyetlen helyes megoldásnak tartjuk azt, amit tervezetünk ad. Hiszen a román képviselők által 1868-ban a magyar országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat 9. §-a a következőleg szól:

„A nemzeti oktatás, a közművelődés és közjólét céljából állami feladatnak ismertetik el, és ehhez képest előmozdítása, valamint mindenik nemzet saját ereje, úgy az állam vagyonából leendő egyarányú segítségével által is elrendeltetik.

Ennélfogva minden országos nemzetnek joga van összességben vagy részben e célra egyesülni, iskolákat és intézeteket, társulatokat és egyleteket a szellemi és anyagi művelődés, úgy mint a műveltség, tudomány, szépirodalom, művészet és népgazdaság fejlesztésére alapítani, pénzalapokat és alapítványokat létesíteni, és végre felállított saját közegei útján önállóan kezelni.

Különösen pedig szabadságában áll minden országos nemzetnek a népoktatás, nemzeti művelődés és felvilágosodás céljából valamennyi fentebbi ágban szervesen egyesülni, nemzeti gyűlésben vagy nemzeti kongresszusban nemzeti egységének közegét megalakítani és szervezni, azon joggal, hogy a fentebbi célra a korona jóváhagyásával és legfelső felügyelete alatt, a kongresszusban képviseltekre pénzkivetéseket tehessen, nemzetisége, nemzeti művelődése és fejlődése érdekeit a ko-

rona, országgyűlés és államkormány előtt előterjesztések, sérelmek és javaslatok útján mozdíthassa elő.

A nemzeti oktatásnak azon ágaiban, melyek a vallás terét érintik, a nemzeti és vallási közegek egyetértőleg fogják azon módot megállapítani, amelyen az ezen minőségű ügyek ugyanazon egy kongresszuson vagy elkülönített gyűlekezetekben tárgyalandók és elintézendők.”³⁵

Nem új gondolat tehát, hogy a kisebbségi nemzetek mindegyik részére „nemzeti egységük közegét megalakítani és szervezni” igyekszünk azon céllal, hogy ez „nemzetisége, nemzeti művelődése és fejlődése érdekeit a korona, országgyűlés és államkormány előtt előterjeszthesse”.

Hogy a „nemzeti egység közegének”, a Nemzeti Tanácsnak feladatait szabatosabban határozzuk meg, mint az 1868. évi javaslat, az nem jelenti, hogy többet is akarunk, mint amennyit hat évtized előtt a magyarországi románok igényeltek.

A 19. § első, második és negyedik bekezdéseinek szelleme az 1868. évi javaslatával teljesen azonos.

Hogy a harmadik bekezdésben öt olyan egyén kijelölését utaljuk a Nemzeti Tanács feladatkörébe, akik közül a kormány az illető országos kisebbségi nemzet érdekének képviselőjére alminisztert hív meg, tesszük, mert egyrészt a gyulafehérvári határozatok biztosítják minden nép számára a kormányban való részvételt,³⁶ másrészt mert az ilyen alminiszterek alkalmazását a jelenlegi alkotmány elveivel összeegyeztethetőnek tartjuk.

Hogy a Kisebbségügyi Bírósághoz megbízottakat miért kell a Nemzeti Tanácsoknak küldeni, bővebben az V. címnél indokoljuk.

20. §

A Nemzeti Tanácsok személyi és dologi kiadásainak fedezésére a kormány az illető országos kisebbségi nemzet tagjai számarányának és a szükségleteknek megfelelő összeget bocsát rendelkezésre.

Ezen összegnek felhasználásáról a Nemzeti Tanácsok az államkormány felügyeleti jogának fenntartásával rendelkeznek.

Mínthogy a Nemzeti Tanácsok az állami feladatok egy részének végrehajtói, természetes, hogy létük anyagi feltételeit az államkormánynak kell biztosítania.

Az első Nemzeti Tanácsok tagjainak számát egyformán hatvanban állapítottuk meg annak figyelmen kívül hagyásával, vajon az illető országos kisebbségi nemzet tagjainak száma a milliót is meghaladja, vagy a százezret sem éri el. Az a tevékenység azonban, mely az egyes országos kisebbségek Nemzeti Tanácsaira hárul, az egyes kisebbségi nemzetek tagjainak számától és a kisebbségi nemzet kultúrfejltségétől függ, ezért az államkormánynak ezen szempontok figyelembevételével kell az anyagi eszközöket az egyes Nemzeti Tanácsok rendelkezésére bocsátania.

III. cím

Országos Kisebbségi Nemzeti Iskolák (Kisebbségi iskolák) közművelődési és jótékonyági intézmények

I. FEJEZET

A kisebbségi iskolák jellege és szervezése

21. §

Országos kisebbségi nemzeti iskolák (kisebbségi iskolák) azok, melyeket az egyes Országos Kisebbségi Nemzeti Tanácsok ilyenekül elismernek.

Kisebbségi iskolák fenntartói lehetnek: az állam, vallásfelekezetek, más jogi- vagy magánszemélyek.

A kisebbségi iskolák fokozataik szerint kisdedóvodák, általános vagy szakirányú elemi (alsó-), közép- és főiskolák.

Minden országos kisebbségi nemzet tankötelesei a tankötelezettség szempontjából a saját kisebbségi iskoláik látogatására vannak utalva, és csak Nemzeti Tanácsuk hozzájárulásával vehetők fel más iskolákba. A még össze nem írt gyermekek nemzeti hovatartozandósága a jelen törvény 3. §-ának rendelkezései szerint döntendő el.

A Nemzeti Tanács hozzájárulását indokolt esetekben meg nem tagadhatja. Megtagadó határozata ellen a Kisebbségügyi Bíróság előtt panasznak van helye.

Vétséget követ el és hat hónapig terjedhető fogházzal és ötezer lejig terjedhető pénzbüntetéssel büntetettik, aki valamely országos kisebbségi nemzet tanköteleseit tudatosan az illetékes Nemzeti Tanács hozzájárulása nélkül, saját kisebbségi iskolája látogatásától azáltal von el, hogy számára más iskola látogatását lehetővé teszi.

A kisebbségi iskolák jellegüket címükben és pecsétjükben kifejezik.

Nincsen közéletünknek komoly tényezője, aki ne tudná; hogy a kisebbségek helyzetét mindenütt döntően befolyásolják azok a rendelkezések, melyek oktatásügyét határozzák meg.³⁷

Ha végigtekintünk Európa mindazon államain, amelyek a világháború után nemzetkisebbségi problémákhoz jutottak, látnunk kell, hogy mindenképpen a legkülönbözőbb rendelkezésekkel, törvényekkel, sőt nemzetközi szerződésekkel, több helyen pedig diktatórikus parancsszavakkal igyekeztek a nemzetkisebbségek oktatásügyében megoldáshoz jutni.

Sajnos, ennek ellenére alig van Európában nemzetkisebbség, melynek oktatásügye mai állapotában nemzeti fejlődését, és ezáltal az általános emberi haladást és békét akadálytalanul biztosítaná.

Egyik oka ennek, hogy Észtország kivételével sehol sem a kisebbségek kívánsága, hanem a többségi nemzet elgondolása szerint nyerte a kisebbségek oktatásügye elrendeződését.

Hogy e tekintetben nálunk milyen a helyzet, miképpen jöttek létre azok a törvények, melyek a kisebbségek oktatásügyét rendezik, erre kitérnünk felesleges. Törvényjavaslat indoklása nem panaszirat, csak magyarázat és nagyrészt útmutatás a jövő számára, ezért mellőzünk minden zokszót, és a múltból csak azokra utalunk, amik javaslatunk rendelkezéseihez erkölcsi vagy jogi alapot adnak.

Az 1691-ben kiadott úgynevezett Leopoldi- Diploma kommentárjaképp az erdélyi országgyűlés 1699-ben azt kívánja, hogy „miután az oláhoknak nincsen iskolájuk, a papjelöltek azon vallás iskoláiban tanuljanak, amellyel uniáltak”,³⁸ amivel szemben a románok arra kérték a császárt, létesítsen számukra külön iskolát, és I. Lipót 1701-ben el is rendelte, hogy a románok részére Gyulafehérváron, Hátszegen és Fogarason külön román iskolák állíttassanak fel.³⁹

Az erdélyi román vezetők tehát már a XVII. század végén felismerték, hogy igazi kultúrát csak sajátos nemzeti szellemtől vezetett iskolák adhatnak, ezért azóta is minden politikai harcuk gerincét a nemzeti iskolák fenntartása és fejlesztése képezte.

Az 1848. május 15-i balázsfalvi nemzetgyűlés 13. pontjában is követelték az összes községekben, mezővárosokban és városokban román nemzeti iskolák létesítését, valamint technikai intézeteknek, papi szemináriumoknak és egy román nemzeti egyetemnek létesítését, és azoknak az államkincstárból a románok számának arányában való dotálását, kérték továbbá a tan-személyzet számára a választói jogot és teljes tanszabadságot.⁴⁰

Ezt hangoztatta az 1868. évben a magyar képviselőházban benyújtott törvényjavaslatuknak már idézett 8. §-a, melyet a 9. és 10. § következőleg egészítenek ki:

„9. § A hat országos nemzet minden népiskoláiban, felsőbb művelési és tanintézeteiben saját nemzeti nyelvük az oktatási nyelv, az egyes nemzetek nemzeti és illetőleg vallásbeli művelő és tanintézetei, a tanrend általában való összhangzásának föltétele alatt, hasonló állami intézetekkel egyenlőknek nyilvánítatnak, és mindazokban, amelyekben az ország pragmatikai történelme előadatik, egyúttal saját nemzeti történelmük is kötelezőlegesen tárgyként előadandó.

Az egyházi és iskolai községek, hatóságok és intézetek, valamint minden a 8. §-ban kitett célokra szolgáló intézetek, társulatok és egyletek jogában áll, belső és külső közlekedésükben maguk közt, a kormánnyal és illetékes hatóságokkal szemben, saját nemzeti nyelvüket használni, s a kormánytól és az illetékes hatóságoktól ugyanazon nyelven szerkesztett határozatokat és válaszokat kívánni.

10. § Az országos egyetemenél az országos nemzetiségek számára való nyelvi és szépirodalmi tanszékek mellett még a hazai törvényeknek nemzeti nyelvükön való előadására is tanszékek állíttassanak,

ugyanazon nyelveken megengedtetvén egyszersmind más szakok számára is a magántanítások (docentúrák), valamint a vizsgák letétele is minden előadási nyelven. Ugyanez rendeltetik az országos jogakadémiákra nézve is, de csak az illető országrészekben erősen képviselt nemzetiségeket illetőleg. A fennálló állami közép- és felsőiskoláknál vagy tanintézeteknél az azokban tetemesen képviselt nemzeti elemek tekintetbe vétele mellett tannyelvül szintűgy azon népesség nyelve lesz behozandó, amelynek körében azok találtnak és olyan országos nemzetek közepett, ahol illetén intézetek hiányzanak, azok megfelelő számban országos erővel, vagy a körülményekhez mérve államsegéllyel lesznek felállítandók.”⁴¹

Ezt a követelést az 1905. évi november 28-i Szebenben meghozott román nemzeti-párti deklaráció is fenntartotta⁴² és így természetes, hogy mindezek alapján, és nem ötletszerűen biztosítja a gyulafehérvári határozat minden együttlakó nép számára, hogy saját nyelvén, kebeléből választott egyének által fogja magát művelhetni.

Amíg a történelmi múlt és a gyulafehérvári határozatok a román nemzetet erkölcsileg kötelezik az országos kisebbségi nemzetek részére sajátos nemzeti nyelvű és szellemű oktatás engedélyezésére, addig a párizsi kisebbségi szerződés 11. §-a a székelyek és szászok részére ezt nemzetközi jogilag biztosítja. Miért csak e népek számára, a szerződés létrehozói nyilvánosságra nem hozták, miért is eljárásuk tárgyilagosa bírálata igen nehéz. Hogy azonban e szakasz Erdély két kisebbségi népének nemzetközi jogilag tanügyi önkormányzatot juttatott, el nem vitatható. Kétségtelen az is, hogyha a nemzetközi szerződés e rendelkezését kiterjesztőleg nem alkalmazzuk, ez a privilégiumadás látszatával bír, miért is helyesebb, ha a román nemzet – a gyulafehérvári határozatoknak és egész politikai múltjának megfelelően – valamennyi országos kisebbségi nemzetnek tanügyi téren olyan lehetőségeket biztosít, melyek a külön székely és szász iskola önkormányzatot feleslegessé teszik.

Az országos kisebbségi nemzeti iskolák igényléséhez tehát erkölcsi és részben nemzetközi jogi alapunk van. Hogy az ilyen iskolák fenntartói az állam, vallásfelekezetek, más jogi vagy magánszemélyek lehetnek, a történelmi fejlődés és a tényleges helyzet követelményei. A gyulafehérvári határozatok okszerű követelménye az is, hogy minden fokozatú kisebbségi iskolával rendelkezhezzünk, mert enélkül el nem képzelhető az egyes népek olyan önművelése (instrui), mint amilyent a gyulafehérvári határozat célzott.

A magyarság elvi álláspontja a teljes és korlátlan tanszabadság. Ha a múlt keserű tapasztalatokkal nem szolgálna, törvényjavaslatunkban ennek a teljes és korlátlan tanszabadságnak érvényre jutását kívánnánk. Huszonegy éves tapasztalatunk azonban arra utal, hogy az elv tiszta érvényesítése helyett olyan gyakorlati megoldást keressünk, amely a súrlódást az egyes

országos nemzetek között kiküszbölhetővé teszi. Ezért állapítjuk meg, hogy minden országos kisebbségi nemzet tankötelesei, a tankötelezettség szempontjából a saját kisebbségi iskoláik látogatására vannak utalva, és csak Nemzeti Tanácsuk hozzájárulásával vehetők fel más iskolákba.

22. §

Az egyes Nemzeti Tanácsok az iskolafenntartók hozzájárulásával állapítják meg, hogy a létező iskolák közül melyek tekintendők az illető országos kisebbségi nemzet iskoláinak. A Nemzeti Tanácsok ezek részére a közoktatási kormánytól a nyilvánossági jog megadását kérelmezik, amennyiben ilyenrel még nem rendelkeznek.

Állami iskolának kisebbségi iskolául nyilvánítását a közoktatási kormány nem tagadhatja meg, ha a kérelmezés időpontjában az iskolát látogató tanulók többsége az illető országos kisebbségi nemzethez tartozik.

Ha a közoktatási kormány a fenti bekezdések alapján előterjesztett kérelmek benyújtásától számított három hónap alatt nem nyilatkozik, a kérelmek teljesítettnek tekintendők.

Az egyes Nemzeti Tanácsok megalakulásuk után gondoskodni tartoznak arról, hogy nemzeti iskoláik kataszterét összeállítsák. Meg kell állapítaniuk, vajon azon állami iskolák közül, melyek megalakulásuk idejében országos kisebbségi nemzetük tankötelesei számára tartatnak fenn, melyek szükségesek. Az olyan állami iskolák, melyekben a tanköteleseknek több mint fele valamely országos kisebbségi nemzethez tartozik, ezen országos kisebbségi nemzet Tanácsának kívánságára az illető kisebbségi nemzet rendelkezésére jutnak. A vallásfelekezetek, más jogi vagy magánszemélyek által fenntartott iskolákat az egyes Nemzeti Tanácsok csak az iskolafenntartó hozzájárulásával sorozhatják a nemzeti iskolák közé. Ha a besorozott nyilvánossági joggal még nem rendelkeznék, ennek megszerzése is az illető Nemzeti Tanács feladatává válik. A Nemzeti Tanács gondoskodik arról, hogy olyan községekben, ahol legalább húsz tankötelese van, kisebbségi iskolája legyen. Ha ennek föllállításáról valamely vallásfelekezet, más jogi vagy magánszemély nem gondoskodhatik, úgy a Nemzeti Tanács az államtól kérheti kisebbségi jellegű iskola felállítását.

A 22–26. §§-ok többi rendelkezései biztosítani igyekezzenek a Nemzeti Tanácsok ezen jogaink érvényesülését a kormányhatalom esetleges jogsértő tényeivel vagy mulasztásaival szemben.

Hogy a 24. § szerint a Nemzeti Tanácsok mindazon, kisebbségi nyelvükön oktató, állami iskoláknak – amelyeknek fenntartását szükségesnek nem tartják – megszüntetését kérhetik, bővebb indoklásra nem szorul azok előtt, akik ismerik azt a szomorú helyzetet, melyet a fölöslegesen felépített és a kisebbségek elkeserítésére szolgáló állami iskolák teremtettek.⁴³

23. §

A Nemzeti Tanácsok mindazon községekben, ahol az illető országos kisebbségi nemzethez tartozó legalább húsz tanköteles van, és ezek részére az előbbi szakasz szerint kisebbségi iskola rendelkezésre nem áll, az államtól kisebbségi iskola felállítását kérhetik.

Ilyen kérelem felett a közoktatási kormány 3 hónap alatt dönteni köteles.

24. §

A Nemzeti Tanácsok mindazon állami kisebbségi tannyelvű iskoláknak, amelyeknek fenntartását nem tartják szükségesnek, megszüntetését kérhetik. A kérelem fölött a közoktatási kormány 3 hónap alatt dönteni köteles.

25. §

Amennyiben a Nemzeti Tanácsok a közoktatási kormánynak a 22, 23. és 24 §§-okban említett döntéseit sérelmesnek találják, a döntések ellen a Kisebbségügyi Bírósághoz panasszal fordulhatnak.

26. §

Vallásfelekezetek, más jogi és magánszemélyek által felállított kisebbségi nyelvű iskolák az illetékes Nemzeti Tanács hozzájárulása nélkül kisebbségi iskoláknak nem tekinthetők.

A Nemzeti Tanács határozata ellen a Kisebbségügyi Bíróság előtt panasznak van helye.

27. §

A kisebbségi iskolákban az iskolafenntartó csakis az illető országos kisebbségi nemzethez tartozó tanerőket és kisdedóvokat alkalmazhat.

A Nemzeti Tanács hozzájárulásával az iskolafenntartó indokolt esetekben más országos nemzet tagjait, és a közoktatási kormány hozzájárulásával idegen állampolgárokat is alkalmazhat.

Ha a Nemzeti Tanács úgy találja, hogy a kinevezés e rendelkezések ellenére történt, panasszal fordulhat a Kisebbségügyi Bírósághoz, amely, ha a panaszt jogosultnak találja, a kinevezést megsemmisíti.

Nem szorul bővebb indoklásra, hogy a kisebbségi iskolákban az iskolafenntartó – tehát az állam is – csak az illető országos kisebbségi nemzethez tartozó tanerőket és kisdedóvokat alkalmazhat. Kisebbségi sorsunk legfőbb sebeit azok a tanerők okozzák, akik gyermekeinktől nyelvben és érzelmben idegenekként nem tanításukat, hanem elnemzetlenítésüket célozzák. Ha az ilyeneket iskoláinktól távol nem tarthatjuk, minden más rendelkezés feleslegessé válik, mert a lelkek nyugalma meg nem hozható.⁴⁴

A Nemzeti Tanácsoknak azonban lehetővé kell tennünk, hogy indokolt esetekben a többségi vagy más országos kisebbségi nemzet tagjainak alkal-

mazhatását is megengedhessék, sőt, hogy a kisebbségi iskolákban kormányhatósági jóváhagyással idegen állampolgárok is alkalmazást nyerhessenek.⁴⁵

28. §

A kisebbségi iskolák igazgatási és ügykezelési nyelve az illető kisebbségi nyelv: az iskolai anyakönyvek és bizonyítványok az államnyelven is elkészítendők.

Magától értetődő, hogy a kisebbségi iskolák igazgatási és ügykezelési nyelve az illető kisebbségi nyelv, az állam legfőbb felügyeleti jogának gyakorolhatása azonban szükségessé teszi, hogy az iskolai anyakönyvek az állam nyelvén is vezettessenek.

29. §

Az egyetemeken az országos kisebbségi nemzetek nyelvének, irodalmának és történetének művelésére tanszékek állítandók, melyeken az illető nemzeti kisebbséghez tartozók saját nyelvükön adnak elő.

A 21. §. lehetővé teszi, hogy kisebbségi főiskolák, tehát egyetemek is létesüljenek. Mivel azonban ennek megvalósítása egyelőre nagy nehézségekbe ütközik, kívánnunk kell legalább is azt, hogy az ország létező egyetemein az országos kisebbségi nemzetek nyelvének, irodalmának és történetének művelésére tanszékek állíttassanak. Az országos nemzetek mindegyike olyan kultúrával és történelemmel bír, amelyek érdemesek, hogy tudományosan tovább műveltessenek, és hogy minden egyetemen a tanulóknak lehetővé tétessék, hogy valamennyi országos kisebbségi nemzet nyelvét, irodalmát és történetét megismerhessék. Hogy a tanszékeket az illető nemzet tagjaival kívánjuk betölteni és ezeken az előadás nyelve az illető kisebbségi nyelv, szinte magától értetődik.

II. FEJEZET

Tanterv és felügyelet

30. §

A kisebbségi iskolák feladata az egyetemes és szakbeli műveltség nyújtása mellett, azzal egyenlő helyen az illető országos kisebbségi nemzet nyelvének és kultúrájának ápolása. A saját nemzeti történelem tanítására a megfelelő osztályokban külön óraszám fordítandó.

A kisebbségi iskolákban az oktatás minden fokozaton az illető országos nemzet nyelvén folyik. Az államnyelv tantárgyként tanítandó a kötelező óraszám olyan megállapításával, hogy tanítása a más tárgyakban való előhaladást ne akadályozza. Az államnyelv tanítása az elemi iskola 3-ik osztályában veszi kezdetét.

31. §

A Nemzeti Tanács az iskolafenntartók meghallgatásával határozza meg az illető országos kisebbségi nemzet oktatásügyi rendszerét a legalsóbb fokú iskolától a legfelsőbbekig: megállapítja, hogy azokban az oktatás hány évre terjed; kidolgozza az általános és részletes tantervet, és szabályzatot készít az iskolák helyi igazgatásáról és felügyeletéről.

A Nemzeti Tanácsnak ezekre vonatkozó határozatait a közoktatásügyi miniszter a kisebbségi szakbizottság (32. §) javaslata alapján jóváhagyja. Amennyiben három hónapon belül nem nyilatkozik, a határozat jóváhagyottnak tekintetik. Ha a miniszter úgy találja, hogy a határozat az ország általános közoktatási rendszerétől lényeges eltérést mutat, a jóváhagyást megtagadja. A megtagadást a miniszter köteles szakszerűen indokolni és azt a Nemzeti Tanáccsal írásban közölni.

A kisebbségi iskolák sajátos jellegét nemcsak a tannyelv határozza meg, hanem az is, hogy kisebbségi nemzetük egész eszmevilágát a jövő nemzedékre átruházni igyekeznek.

Románia kisebbségei fájdalmasan állapíthatják meg, hogy működő iskoláik ilyen értelmezéssel kisebbségieknek alig minősíthetők, hiszen tantervük mellett az állam által fenntartottak egyáltalán nem, a felekezeti pedig alig fordíthatnak gondot a nemzeti kultúra ápolására, a nemzeti történet megismertetésére. A szülők kétségbeesetten látják, hogy gyermekeik annak a kultúrának elemeit is nélkülözik, melyet ők öntudatos büszkeséggel a magukénak vallanak, ezért az iskolát olyasvalaminek tekintik, melyet a házi nevelés nem kiegészíteni, hanem ellensúlyozni hivatott. Ebből származik az a mélyreható konfliktus, mely sokszor gyűlöletet ébreszt, de a lelkek megnyugtatóhoz soha nem vezet.

A kisebbségi iskolák oktatásügyi rendszerét és tantervét tehát helyesen csak úgy állapíthatjuk meg, hogy ezek az iskolák az egyetemes, illetve szakbeli műveltség nyújtása mellett, azzal egyenlő helyen, az illető országos kisebbségi nemzet nyelvének, kultúrájának, történelmének megismerhetését is kellőképpen lehetővé tegyék.

Ezért Nemzeti Tanácsokra kell bízunk, hogy az iskolafenntartók meghallgatásával állapítsák meg az oktatásügyük egész rendszerét, és dolgozzák ki az általános és részletes tantervet, mégis úgy, hogy ezek az ország általános közoktatási rendszerétől és tantervétől lényeges eltérést ne mutassanak.

Szakferfiaink gyakran kifejezésre juttatták, hogy az elemi iskolák kétnyelvűségét pedagógiai okokból helytelenítik.⁴⁶ Ezért a kisebbségi elemi iskolákban az államnyelv tanítását csak a harmadik osztálytól tartjuk bevezetendőnek.

32. §

A közoktatásügyi minisztérium kebelében az országos kisebbségi nemzetekhez tartozó, és a miniszter részéről az iskolafelügyelet gyakorlásával is

megbízandó egyénekből minden egyes országos kisebbségi nemzet oktatásügyét illetőleg külön szakbizottság szerveztetik, mely a minisztériumnak felügyeleti, ellenőrző, véleményező és tanácsadó szerve.

A bakkalaureátusi⁴⁷ és tanképesítő⁴⁸ vizsgákra kormányképviselőkül a minisztériumbeli szakbizottság tagjain kívül mások is, de mindenesetben csak az illető országos kisebbségi nemzethez tartozó egyének küldhetők ki.

A minisztériumbeli szakbizottság központi kiküldetést teljesítő tagjain kívül felügyeletet a kisebbségi iskolák felett kizárólag illetékes Nemzeti Tanácsuk és saját iskoláikat illetőleg az iskolafenntartók gyakorolnak.

A gyulafehérvári határozatoknak az a rendelkezése, hogy minden nép saját nyelvén, kebeléből való egyének által fogja magát művelni, el nem képzelhető másképpen, mint olyan értelmezéssel, hogy ne csak a tanszemélyzet álljon az illető országos kisebbségi nemzet tagjaiból, hanem a legfőbb kormányhatalom ellenőrzési jogát is csak az illető országos kisebbségi nemzet tagjai által gyakorolhassa, és ezek szakértelmét is igénybe vegye.

Ennek az elvnek biztosítását kívánja a 32. §, melynek utolsó bekezdése a felekezeti és más jogi vagy magánszemélyek által fenntartott kisebbségi iskolákat kiveszi az állami tanfelügyelők hatásköréből úgy, hogy ezekben a felügyeletet csakis a minisztériumbeli szakbizottság központi kiküldöttjei, a Nemzeti Tanácsok hivatott szervei, és a felekezeti iskolákat illetőleg ezek ellenőrző közegei gyakorolhatják.

III. FEJEZET

Közművelődési és jótékonyági intézmények

A Nemzeti Tanácsok megalakulása után a működő közművelődési és jótékonyági intézmények: tudományos, muzeális, irodalmi, színgyámolító, kórház, ifjúsági- és szegénységélyezési, sport stb. egyesületek, a nyilvántartásukra illetékes bíróságnál bejelenthetik, hogy valamely országos kisebbségi nemzet közművelődési, illetve jótékonyági intézményévé válnak. A bejelentés akkor is megteendő, ha a nemzeti jelleg az alapszabályokban kifejezésre jut.

34. §

Alapszabályszerűen meghozott ilyen bejelentést a bíróság tudomásul venni, erről tanúsítványt kiadni, és ennek szövegét a Monitorul Oficialban közzétenni tartozik.

35. §

A tanúsítványban megnevezett országos kisebbségi nemzet Tanácsának lajstromozásával az intézmény ezen Tanács ellenőrzése alá jut, és céljai támogatásához segítségét igényelheti.

36. §

Megalakult, de működési engedéllyel még nem rendelkező közművelődési vagy jótékonyági intézményt, ennek kérelmére, az illető Nemzeti Tanács – ha működését kívánatosnak tartja – előjegyzésbe vesz. Ez esetben a működési engedély megszerzését saját előterjesztésével is szorgalmazza.

Ha a szorgalmazástól számított három hónap alatt az illetékes bíróság a kérelem megtagadásáról nem értesíti, a Nemzeti Tanács az intézményt végleg lajstromozza.

A működési engedély megtagadása esetén a Nemzeti Tanács a Kisebbségügyi Bíróság előtt panasszal élhet.

A népi önművelésnek nemcsak az iskola, hanem más közművelődési intézmények is szükséges tényezői. Ezért gondoskodnunk kell, hogy úgy ezek, valamint a jótékonyági intézetek is, sajátos nemzeti jellegüket ki-domboríthassák, és ezzel a nemzeti önművelődés és nyomor enyhítés erősebb tényezőivé váljanak.

Erről kívánnak gondoskodni a 33–36. §§-ok, midőn a működő közművelődési és jótékonyági intézményeknek, tehát: tudományos, muzeális, irodalmi, színgyámolító, kórház, ifjúsági- és szegénysegélyezési, sport stb. egyesületeknek lehetővé teszik, hogy magukat kizárólag valamely országos kisebbségi nemzet közművelődési, illetve jótékonyági intézményévé tegyék.

Ezek az intézmények igényelhetik azután, hogy a Nemzeti Tanácsok azon összegekből, amelyek kulturális és jótékonyági célokra a köz költségvetésekből rendelkezésükre jutnak, céljaik elérésében megfelelő anyagi támogatásban részesítsék.

37. §

Magán- vagy közadakozásból, illetve kereskedelmi társasági alapon létrejött olyan közművelődési, társadalmi vagy jótékonyági intézményt, melynél az alapszabályokból vagy a létrehozatal körülményeiből megállapítható, hogy különösen valamely országos kisebbségi nemzet közművelődését, illetve az ezen kisebbségi nemzethez tartozók támogatását célozta, a Nemzeti Tanácsok megalakulásakor azonban bíróilag megállapított jogalap nélkül más célt szolgál; az illető országos kisebbségi nemzet Tanácsa szintén előjegyzésbe vehet, és ezen intézmény kisebbségi jellegének elismerését a Kisebbségügyi Bíróságtól kérheti.

A Tanács a Bíróság döntése alapján az előjegyzést igazolja vagy törli.

Az így igazolt intézménynek esetleg szükségessé vált újrászervezéséről (első új igazgatósága stb. megválasztatásáról), az alapszabályok figyelembe tartásával a Nemzeti Tanács gondoskodik.

Kisebbségi sorsunk egyik fájdalmas sebet képezi az is, hogy az elmúlt két évtized alatt jogtalanul olyan kultúrintézményeinktől fosztattunk meg, melyeket nemzeti haladásunk szempontjából nehezen nélkülözhetünk.

Olyan kaszinók, olvasókörok stb. – melyeknek alapszabályaiból vagy létrejöttük körülményeiből megállapítható, hogy különösen valamely országos kisebbségi nemzet közművelődését, illetve az ezen kisebbségi nemzethez tartozók támogatását célozták – egész vagyunkkal együtt ma még olyanok birtoklásában vannak, akik ehhez törvényes jogcímet felmutatni nem tudnak. Az ilyen intézmények jogi helyzetének rendezése a nemzetek közötti megbékélés biztosításához éppen úgy szükséges, mint annak elérése, hogy minden kultúr- és jótékonyági intézményünk – fel egészen az Erdélyi Közművelődési Egyesületig – működését a nyilvánossági jog megszerzésével zavartalanul folytathassa.⁴⁹

38. §

Olyan szintársulat szervezésére, amely valamely országos kisebbségi nemzet nyelven kíván előadásokat tartani, engedélyt az egészségügyi és népjóléti kormány az illetékes Nemzeti Tanács előzetes meghallgatása után ad.

Az így engedélyezett szintársulat közművelődési szempontból az illető Nemzeti Tanács ellenőrzése alá jut, és céljai támogatásához segítségét igényelheti.

Minden országos kisebbségi nemzet nagy problémája színügyének biztosítása. A nemzeti kultúra ezen kiegészítő részét nem hagyhatjuk üzerek vagy kegyencek kezén, hanem biztosítanunk kell, hogy kisebbségi nyelven előadó szintársulat szervezésére a kormány engedélyt csak olyanoknak adjon, akik valóban az illető országos kisebbségi nemzet kultúrügyének, és ezzel az egyetemes kultúrának is szolgálatára hivatottak. Ezért kell biztosítanunk, hogy a kormányzat olyan szintársulat szervezésére, mely valamely országos kisebbségi nyelven kíván előadást tartani, engedélyt csak az illetékes Nemzeti Tanács előzetes meghallgatása után adjon, az engedélyezett szintársulat működését pedig az illető Nemzeti Tanács közművelődési szempontból ellenőrzése alatt tarthassa.⁵⁰

IV. FEJEZET

Anyagi ellátás

39. §

Minden országos kisebbségi nemzet közoktatására, valamint más közművelődési és jótékonyági céljaira méltányos részt kell juttatni azokból az összegekből, melyeket a közvagyon terhére állami, megyei, községi vagy más költségvetésekben ilyen célokra felvettek.

Ezek az összegek az illető Nemzeti Tanács rendelkezésére állanak, és ennek határozatai szerint utalványozandók és fizetendők ki a közpénztárak által. Az állami költségvetésben felvett összegek méltányos részének megállapításánál figyelembe veendők: az országos kisebbségi nemzetek tagjainak

száma, kultúrintézményeiknek fejlettsége, valamint azon összegek, melyek a költségvetést az illető országos kisebbségi nemzet részére fenntartott állami jellegű kisebbségi iskolák személyi és dologi kiadásai fejében terhelik.

Megyei, községi vagy más költségvetésekből juttatott méltányos rész megállapításánál azon kisebbségi nemzettagok száma és adófizetésük összege irányadó, akik közterheikkel a költségvetések bevételeihez hozzájárulni tartoznak.

Az országos kisebbségi nemzeteket megillető méltányos részek az állami, vármegyei, községi vagy más közköltségvetésekben részletezés nélkül globális összegekben irányozandók elő. Mindazon költségvetések, amelyekre nézve a Nemzeti Tanács egy és mindenkorra szóló hatállyal bejelentti érdekeltségét, az illetékes hatóságok által a Nemzeti Tanácsnak hivatalból megküldendőek.

A kisebbségi szerződés tizedik szakaszának második bekezdése szerint azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban laknak oly román állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani, mindazoknak az összegeknek élvezetéből és felhasználásából, melyek a közvagyon terhére állami, községi vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékonyági célra fordíthatnak.

Nemzetközi rendelkezés tehát jogcímet ad a kisebbségeknek ahhoz, hogy a közköltségekből a maguk kulturális és jótékonyági céljaira méltányos részt igényelhessenek. Ezen kötelezettség, de a múltak példája is – mert hiszen a magyar kormányzat a román közoktatás és jótékonyosság anyagi támogatásától el nem zárkózott – kormányunkat azon elhatározásra juttatja, hogy a kisebbségi iskolákat államsegélyben részesíti. Hogy a kiutalt összeg a szükségleteknek csak csekély hányadát fedezi, nem befolyásolhatja azt, hogy a kormányhatalom a kisebbségi oktatásügy anyagi támogatását, immár tényekkel is kötelezettségének ismerte el.⁵¹ Vannak törvényhatósági, városi és községi közköltségvetések is, melyek egy-egy kisebbségi kulturális vagy jótékonyági intézmény támogatásáról gondoskodtak.

Sajnos, mindezek a juttatások – szinte azt mondhatjuk – ötletszerűen és nagy mostohasággal történtek, amelyeknél vita tárgyát képezte nemcsak a juttatás összegszerű nagysága, hanem az is, kinek kezéhez adassék, ki illetékes annak felhasználására.

Az ilyen ötletszerű támogatás a kisebbségeket ki nem elégítheti, ezek jogigényükben magukat az ilyenek ellenére is sértve érzik. Ezért kell a kisebbségi törvénynek pontosan meghatároznia, hogy az állami költségvetésben felvett összegek méltányos részének megállapításánál figyelembe veendő: az országos kisebbségi nemzetek tagjainak száma, kultúrintézményeiknek fejlettsége, valamint azon összegek, melyek a költségvetést az illető országos kisebbségi nemzet részére fenntartott kisebbségi iskolák személyi

és dologi kiadásai fejében terhelik; törvényhatósági, városi vagy községi költségvetésekből juttatott méltányos rész megállapításánál pedig a bennük élő kisebbségi nemzettagok száma és adózása.

Mindazon összegek, melyek akár állami, akár törvényhatósági, városi vagy községi közköltségvetések terhére az egyes kisebbségek javára jutnak, az illető országos kisebbségi nemzet Tanácsának rendelkezésére állanak, és ennek határozatai szerint utalványozandók és fizetendők ki a közpénztárak által.

Törvényjavaslatunk elgondolása szerint tehát: a Nemzeti Tanácsoknak nincsen külön olyan pénztáruk, amelybe ezek az összegek befolynek, hanem a megállapított összegek fölött csak rendelkeznek, és az összegeket határozatuk szerint az illető állami, törvényhatósági, városi és községi hatóságok utalványozzák, és ezek utalványára fizettetnek ki.

Ezt a megoldást azért kívánjuk, nehogy a méltányos részként megállapított összegek kezelése olyan személyi és dologi költségeket okozzon, amelyek az összegek jelentékeny részét emészténék fel.

Hogy pedig a Nemzeti Tanács az összegeket valóban azon célokra fordíthassa, amelyek saját nemzetkultúrája és jótékonyága szempontjából elsősorban kielégítendőek, meg kell állapítanunk, hogy az állami, vármegyei, községi vagy más költségvetésekben a juttatandó összeg részletezés nélkül, globálisan irandó elő, és bocsátandó a Nemzeti Tanácsok rendelkezésére.

A Nemzeti Tanácsoknak ismerniük kell azon költségvetéseket, amelyeket olyan vármegyék, városok vagy községek állítanak össze, melyekben az illető országos kisebbségi nemzet tagjai élnek, mert csak e költségvetésekből alapíthatják meg, vajon a méltányos rész előirányoztatott-e vagy sem. Ezért mindazon költségvetések, melyekre nézve a Nemzeti Tanácsok érdekeltségüket bejelentik, az illetékes hatóságok által rendelkezésükre bocsátandók.

40. §

A Nemzeti Tanács iskolai, közművelődési és jótékonyági intézményeinek támogatására belföldi, a közoktatási kormány hozzájárulásával pedig külföldi segélyeket is elfogadhat.

Biztosítanunk kell a Nemzeti Tanácsok azon jogát, hogy kisebbségi iskoláik, közművelődési és jótékonyági intézményeik támogatására úgy belföldi mint külföldi segélyeket elfogadhassanak. Jogalanyiságuk és hivatásuk természetes folyománya, hogy belföldi segélyösszegeket minden korlátozás nélkül átvehetnek és ezeket iskolai, közművelődési és jótékonyági céljaikra fordíthatják. nem sértheti azonban az állam tekintélyét és érdekeit az sem, ha kormányhatósági jóváhagyással a külföld anyagi eszközeit is elfogadhatják, és kulturális és jótékonyági céljaikra felhasználhatják.

A román kormányzat 1913-ban a Londonban ülésező nagykövetek tanácsa előtt a más államban élő románok támogathatásának jogát a maga részére biztosítani igyekezett. Egyik előterjesztése szerint:

„Albánia alkotmányával a nagyhatalmaknak biztosítaniuk kell az ott élő románok közigazgatási, községi és – amennyire csak lehet – politikai autonómiáját; a román nyelvhasználatát a közigazgatásban, iskolákban és templomokban; el kell ismertetniük a román egyházfőiséget és annak lehetőségét, hogy a román kormány, miként a múltban is, minden korlátozás nélkül támogathassa a román kultúra intézményeit.”⁵²

Erre az álláspontra vonatkozólag igen érdekes adatokat tartalmaznak azok a jegyzékváltások, amelyek a bukaresti béketárgyalások alkalmával az egyes kormányok között folytak. Lásd a Román Külügyminisztérium által hivatalosan kiadott „Le traité de Paix du Bukarest, du 28 juillet (10 août) 1913 précédé des Protocoles de la Conférence”. 83–85. lapokon.

Fel nem tételezhető, hogy Románia ezen kívánságával Albánia szuverenitását vagy tekintélyét sérteni akarta. Ám előterjesztette ezt a kívánságot, mert erkölcsi kötelezettségül érezte, hogy mindenütt, ahol a románság kisebbségi nemzetként él, kultúrájában támogassa. Ilyen támogatásban részesíti azóta nemcsak az albániai, hanem a görögországi és bulgáriai románokat is.⁵³

Természetes, hogy Románia nemzetkisebbségei is elvárják államalkotó nemzettestvéreiktől, hogy tehetségükhöz képest kultúrájuk anyagi támogatására sietnek, minek jogszerű lehetőségét biztosítanunk kell.

41. §

A Nemzeti Tanács a rendelkezésére jutott összegek szétosztásáról évi jelentést készít, és ezt tudomásulvétel végett a kormány elé terjeszti.

Az évi jelentés külön fejezet alatt ki fog terjeszkedni azon jelentéke nyebb szükségletekre is, melyeknek a Nemzeti Tanács fedezet hiányában nem tehetett eleget, jelezve, hogy a legközelebbi költségvetési évben minő újabb szükségletek fedezéséről kellene gondoskodni.

A tanácsi jelentés tudomásulvétele az összegek felhasználását illetőleg csak azon esetben tagadható meg, ha az összegek más mint iskolai, közművelődési vagy jótékonyági célokra fordítottak.

Az ezen szakaszban foglalt intézkedések nem érintik a 20. § rendelkezéseit, és azokkal nem hozhatók kapcsolatba.

A kormány legfőbb felügyeleti jogának természetes követelménye, hogy a Nemzeti Tanácsok a rendelkezésükre jutott pénzüsszegek felhasználásáról készített jelentésüket a kormánynak is bemutassák. Azonban a Gyulafehérváron hirdetett elvnek teljes hatályon kívül helyezését jelentené, ha a kormány bármiképpen is befolyásolhatná az egyes Nemzeti Tanácsokat, hogy a rendelkezésükre jutott összeget a megengedettek közül milyen célokra fordítsák.

Románia országos kisebbségi nemzetei egészen különböző kultúrfokon állanak, különböző társadalmi rétegződésekkel bírnak, és ezek a többségi nemzetétől is sajátos eltéréseket mutatnak. Ha tehát a kormányhatalom

bármiképpen is befolyásolhatná az egyes Nemzeti Tanácsok kultúrprogramját, úgy ez a befolyásolás aligha a kisebbségi nemzetek érdekét szolgálja, de mindenesetre bizalmatlanságot és elégedetlenséget ébresztene.

A 39. §-nak az a rendelkezése, mely szerint a köz költségvetésekből történő javadalmazások részletezés nélkül, globális összegben irandók elő és bocsátandók a Nemzeti Tanácsok rendelkezésére, hogy ennek határozatai szerint utalványoztassanak, lehetőséget biztosít a Nemzeti Tanácsoknak, hogy esetleg több község, törvényhatóság vagy más költségvetésekből járó részesedéseket a maguk egészében ne helyi kulturális vagy jótékonyági intézmények fenntartására fordítsák, hanem ezekkel vagy ezek egy részével magasabb rendű intézményeket is létesítsenek, amelyek az országos kisebbségi nemzet egyetemének kultúrhaladását biztosítják.

Ez a kultúrhaladás azonban országos érdek is, ezért abban a jelentésben, amelyet a Nemzeti Tanácsok a rendelkezésükre juttatott összeg felhasználásáról készítenek, és a kormány elé is terjesztenek, ki kell terjeszkedniük azon szükségletek megemlítésére is, melyeknek eleget nem tehettek, de amelyek céljaira fedezetet igényelnének.

42. §

Ha a Nemzeti Tanács az ezen fejezet alapján hozott közhatósági határozatokat vagy a pénzösszegek folyósítását sérelmesnek találja, a Kisebbségügyi Bíróság előtt panasszal élhet.

Magától értetődik, hogy az országos kisebbségi nemzeteknek egész kultúrfejlődése sőt fennmaradása attól függ, hogy a köz költségvetésekből tényleg méltányos rész jut-e ezen célra. Ezért a Kisebbségügyi Bíróságnak legfontosabb feladatát képezi majd a méltányos részek megállapítása, legalábbis mindaddig, amíg e tekintetben helyes gyakorlat ki nem alakul, és az ennek megfelelő szempontok a költségvetések összeállításánál nem érvényesülnek.

IV. cím

Közigazgatás, igazságszolgáltatás, közgazdaság

I. FEJEZET

A hivatalos társnyelv

43. §

Olyan vármegyék és városközségek területén, melyekben valamely országos kisebbségi nemzet tagjai a lakosság többségét teszik, a közigazgatás minden ágában, ideértve az állami üzemekét is, (vasút, posta stb.) és az igazságszolgáltatásban az államnyelv mellett az illető országos kisebbségi nemzet nyelve mint hivatalos társnyelv használandó.

44. §

E vármegyékben és városközségekben a közigazgatási (üzemi) tisztviselők, bírák és bírósági tisztviselők az illető országos kisebbségi nemzet tagjaival és intézményeivel hivatalos érintkezésükben szóban és írásban kizárólag a hivatalos társnyelvet, ellenben általános intézkedéseiknél ezt az államnyelvvvel párhuzamosan használják.

45. §

E vármegyék és városközségek területén csak olyan közigazgatási (üzemi) tisztviselők, bírák és bírósági tisztviselők alkalmazhatók, akik az államnyelv mellett az illető hivatalos társnyelvet írásban és szóban bírják.

II. FEJEZET**A hivatalos kisegítő nyelv**

46. §

Olyan vármegyék és városközségek területén, melyekben a lakosságnak legalább egyötöde valamely országos kisebbségi nemzet tagja, ennek nyelve mind a közigazgatásban (üzemigazgatásban), mind az igazságszolgáltatásban hivatalos kisegítő nyelvként használandó.

Hivatalos kisegítő nyelv ugyanazon vármegyében, illetve városközségben több országos kisebbség nyelve is lehet.

47. §

Hivatalos kisegítő nyelvvvel rendelkező vármegyékben és városközségekben az illető nyelvű országos kisebbségi nemzet tagjaival és intézményeivel az érintkezésnél, ha a közigazgatási (üzemigazgatási) tisztviselők, bírák vagy bírósági tisztviselők a hivatalos kisegítő nyelvet nem ismerik, az illető hivatal (üzem) bíróság terhére tolmács alkalmazandó.

Mindennemű írásos beadványt, melyet az illető országos kisebbségi nemzet tagja vagy intézménye hivatalos kisegítő nyelven juttat a hatóság, hatósági (üzemi) közegek vagy bíróságok elé, ezek elfogadni és a felet az elintézésről az államnyelv mellett a hivatalos kisegítő nyelven is értesíteni tartoznak.

Hivatalos kisegítő nyelvvvel rendelkező vármegyékben és városközségekben az önkormányzati szervek jegyzőkönyvei ezen nyelven is elkészítendőek.

48. §

Olyan vármegyékben, melyekben valamely országos kisebbségi nemzet tagjai a lakosság egy ötödét nem teszik, de egy vagy több járás területén a lakosság többségét alkotják, ezen területeken az illető országos kisebbségi nemzet tagjai és intézményei a 47. §-ban írt elbánásban részesülnek.

49. §

Az előbbi szakaszokban említett területeken kívül fekvő községekben, ahol valamely országos kisebbségi nemzet tagjai a lakosság egyötödét teszik, az országos kisebbségi nemzet tagjai és intézményei az illetékes elsőfokú közigazgatási hatóságokhoz, állami üzemekhez és bíróságokhoz beadványokat hivatalos kisegítő nyelvükön is adhatnak be, ezek elintézéséről azonban ezen nyelven csak kifejezett kívánságukra saját költségükön készített fordításban értesíttetnek.

Ha az ilyen községekre illetékes elsőfokú közigazgatási hatóságok, állami üzemek és bíróságok előtt a hivatalos kisegítő nyelven szóval előadottak megértéséhez tolmács alkalmazása szükséges, ennek költségét az illető hatóság, üzem, bíróság viseli.

III. FEJEZET**Egyéb nyelvi rendelkezések**

50. §

Bármely község és törvényhatóság képviselőtestületének tárgyalásainál mindenki anyanyelvét is használhatja, úgyszintén minden hatóság előtt, azonban szükség esetén tolmácsot saját költségén kell alkalmaznia.

51. §

Minden közigazgatási (üzemi) tisztviselő, bíró és bírósági tisztviselő köteles az államnyelvet nem ismerő minden állampolgárnak tőle telhetőleg segítségére lenni, hogy az államnyelv nem tudása miatt joghátrány ne érje.

52. §

Az országos kisebbségi nemzetek tagjai az országgyűlésen, valamint az önkormányzati szervezetek tanácsaiban saját nyelvüket használhatják.

Minden román állampolgárnak csorbitatlan joga van arra, hogy az üzleti életben bármelyik országos társ- vagy kisegítő nyelvet korlátlanul használhassa.

Ehhez képest cégtáblákon, feliratokon, levélborítékokon stb. üzlete vagy vállalata bármely társ- vagy kisegítőnyelven feltüntethető, és ezért semmiféle pótdíj vagy felemelt taxa tőle nem igényelhető.

A kereskedelmi cégjegyzékekbe az egyéni vagy társas cégek a cégtulajdonos kívánságának megfelelően akár az állam nyelvén, akár bármely országos társ- vagy kisegítő nyelven, akár több ilyen nyelven való elnevezés szerint jegyezhetők be.

A bejegyzett cégek üzleti könyveiket szabad választásuk szerint vezethetik akár az állam nyelvén, akár bármely országos társ- vagy kisegítő nyelven, s e nyelven vezetett könyveikből készült kivonataik hitelességéhez külön fordítás nem szükséges.

Váltók, csekkek és kereskedelmi utalványok szabadon kiállíthatók és hiteles fordítás nélkül érvényesíthetők bármely országos társ- vagy kisegítő nyelven is.

A bejegyzett cégek hivatalos hirdetései, mérlegei és közgyűlési meghívói bármely országos társ- vagy kisegítő nyelven közzétehetők bármely ilyen nyelvű időszakos lapban.

Ugyancsak az önkéntes és végrehajtási árverésekre vonatkozó bírósági hirdetményeket is jogosultak az érdekeltek bármely társ- vagy kisegítő nyelven megjelenő lapban közzétenni.

A posta- és távirdahivatalok bármely hivatalos társ- vagy kisegítő nyelven feladott küldeményt továbbítani és kézbesíteni tartoznak, ha a helység neve az állam nyelvén is reá íratott.

„Követeljük a közigazgatásban, a bíraskodásban és a közoktatásban az országban lakó népek nyelvének szabad használatát olyan mértékben és olyan módon, hogy minden, az országban lakó nép a saját nyelvén legyen igazgatva, oktatva és ügyei a bíróság előtt tárgyalva, követeljük, hogy a tisztviselőket mindenütt az országban azok közül az egyének közül válasszák, vagy nevezzék ki, akik ahhoz a néphez tartoznak, amely nép azt a területet lakja, ha pedig ilyen egyének elegendő számmal nem állanak rendelkezésre, a köztisztviselők kötelezendők annak a nyelvnek szóbeli és írásbeli elsajátítására, amely annak a népnek a nyelve, amelynek körében ők alkalmazva vannak.”

A magyarországi román nemzeti pártnak 1905. november 28-án Szebenben megtartott ülése állapította meg programként a fentírtakat, amikor ez a párt ismét politikai aktivitásba lépett.

Román publicisták állítása szerint a gyulafehérvári határozatoknak Goldis László készítette első szövege a nemzetkisebbségek részére „autonóm szabadságról” szólt. Az „autonóm” szót a gyűlés törölte, indokolva azal, hogy a nemzetkisebbségek részére annyit juttat, mint amennyit az 1905. nov. 28-i program igényelt.⁵⁴

Javaslatunk szerkesztésénél ezt az álláspontot fogadtuk el.

Ahol a lakosság 80–90 %-a valamely országos nemzetkisebbség tagja, még ott sem igénylünk olyan közigazgatást, amely akárcsak egy románra nézve is szükségessé tenné az illető országos kisebbségi nyelv használatát a közigazgatásban vagy a bíróság előtt.

Javaslatunk szerint az állam hivatalos nyelve mindenütt érvényesül, emellett azonban a kisebbségi nemzetek nyelve – helyben élő tagjainak számarányához képest – vagy mint hivatalos társnyelv, vagy mint hivatalos kisegítő nyelv alkalmaztatik.

Hivatalos társnyelv érvényesül olyan vármegyék és városközségek területén, ahol valamely országos kisebbségi nemzet tagjai a lakosság többségét teszik. Hivatalos kisegítő nyelv pedig olyan vármegyék és városközsé-

gek területén, melyekben a lakosság legalább egyötöde valamely országos kisebbségi nemzet tagja. Olyan vármegyékben, melyekben valamely országos kisebbségi nemzet tagjai a lakosság egyötödét sem teszik, de egy vagy több járás területén a lakosság többségét alkotják, ezen járások területein az illető országos kisebbségi nemzet tagjai és intézményei olyan elbánásban részesülnek, mintha az egész vármegyében hivatalos kisegítő nyelv érvényesülne.

Azokon a területeken, melyeken hivatalos társnyelv érvényesül a közigazgatási (üzemi) tisztviselők, bírók és bírósági tisztviselők az illető országos kisebbségi nemzet tagjaival és intézményeivel hivatalos érintkezésükben szóban és írásban kizárólag a hivatalos társnyelvet, ellenben általános intézkedéseiknél ezt az államnyelvvvel párhuzamosan használják. Eszerint azon területeken, ahol hivatalos társnyelvként a magyar érvényesül, a magyar kisebbségi nemzet tagjaival minden köztisztviselő hivatalos működésében a magyar nyelvet tartozik használni, ellenben ugyanaz a tisztviselő román vagy más kisebbségekkel az államnyelvet használja.

Ennek természetes folyománya a 45. § azon rendelkezése, mely szerint azon vármegyék és városközségek területén, melyekben hivatalos társnyelv használtatik, csak olyan közigazgatási (üzemi) tisztviselők, bírók és bírósági tisztviselők alkalmazhatók, akik az államnyelv mellett az illető hivatalos társnyelvet írásban és szóban birják.

Hivatalos kisegítő nyelvvel rendelkező területeken az illető nyelvű országos kisebbségi nemzet tagjaival és intézményeivel a hivatalos érintkezés a kisegítő nyelven történik, ilyen területeken alkalmazhatók azonban olyan tisztviselők is, akik a kisegítő nyelvet nem ismerik. Ebből azonban az illető országos kisebbség tagjait joghátrány nem érheti, miért is mindennemű írásos beadványuk elintézéséről – melyet a kisegítő nyelven terjesztettek elő – az államnyelv mellett ezen a nyelven is értesítendő. A szóbeli érintkezésnél, ha a tolmács alkalmazása válik szükségessé, ennek költségeit az illető hivatal, (üzem) bíróság viseli.

Olyan községek, melyek nem fekszenek hivatalos társnyelvvvel, vagy hivatalos kisegítő nyelvvel rendelkező megyék területén, de ahol valamely országos kisebbségi nemzet tagjai a lakosság egyötödét teszik, az országos kisebbségi nemzetek tagjai és intézményei az illetékes elsőfokú közigazgatási hatóságokhoz, állami üzemekhez és bíróságokhoz ugyan beadványokat anyanyelvükön is adhatnak, ezek elintézéséről azonban ezen nyelven csak kifejezett kívánságukra saját költségükön készített fordításban értesítendő. Ámde az ilyen községek elsőfokú közigazgatási hatóságaitól, állami üzemektől és bíróságaitól elvárható, hogy alkalmazzanak olyan tisztviselőket is, akik a lakosság egyötödének anyanyelvét legalábbis szóban ismerik. Ha tehát ilyenek hiányában tolmács alkalmazása válik szükségessé, indokolt, hogy ennek költségeit az illető hatóság, üzem vagy bíróság viselje.

Az 1868. évi XLIV. törvény Magyarország területén mindenki számára biztosította, hogy a hatóság előtt és bármely község- és törvényhatóság képviselőtestületének tárgyalásain anyanyelvét használhassa. Ezt a jogot, mellyel a magyarországi kisebbségek éltek is, fel nem adhatjuk, és ezért ezt az 50. szakaszban biztosítjuk. Emellett kívánnunk kell, hogy minden közigazgatási (üzemi) tisztviselő, bíró és bírósági tisztviselő az államnyelvet nem ismerő minden állampolgárnak tőle telhetőleg segítségére legyen, hogy az államnyelv nemtudása miatt joghátrány ne érje.

Aki az elmúlt két évtized kisebbségi sérelmeit csak némiképp is ismeri, nagyon is érhetőnek találhatja azokat a rendelkezéseket, amelyeket az 52. §-ban felvettünk.

A IV. címbe a 43–45. §§-okban meghatározott nyelvhasználati rendelkezések figyelembevételével megállapíthatjuk, hogy a Magyarországtól átkapcsolt részekben az új közigazgatási törvény szerint található vármegyék közül négyben: Csík, Háromszék, Maros Torda és Udvarhely nyer majd alkalmazást mint hivatalos társnyelv a magyar és – kifogástalan népszámlálást föltételezve – Biharban, Kis-Küküllőben, Szatmárban, Szilágyban, Szolnok-Dobokában és Torda-Aranyosban ez mint hivatalos kisegítőnyelv nyer alkalmazást.

A városok közül: Arad, Bánffyhunyad, Csíkszereda, Dés, Dicsőszentmárton, Erzsébetváros, Felsőbánya, Gyergyószentmiklós, Kézdivásárhely, Marosvásárhely, Nagyenyed, Nagykároly, Nagyvárad, Sepsiszentgyörgy, Szalonta, Szamosújvár, Szatmár, Székelyudvarhely, Szilágyssomlyó, Torda és Zilah, tehát huszonegy rendelkezik valószínűleg magyar hivatalos társnyelvvvel, míg Belényes, Brassó, Déva, Fogaras, Gyulafehérvár, Hátszeg, Kolozsvár, Lugos, Máramarossziget, Nagybánya, Petrozsény, Segesvár, Szászrégen, Szászváros, Temesvár, tehát tizenöt hivatalos kisegítő nyelvvvel, és csak tizenkettő, éspedig Abrudbánya, Balázsfalva, Beszterce, Karánsebes, Lippa, Medgyes, Nagyszeben, Naszód, Oravicza, Orsova, Resica és Szászsebes lakossága maradnak az 50. §-ban juttatott nyelvhasználattal.

IV. FEJEZET

Területi kiigazítások, kisebbségek alkalmazása, közigazdaság

53. §

Új közigazgatási beosztás esetében figyelembe veendő, hogy az egyes országos kisebbségi nemzetek tagjai lehetőleg tömegesen jussanak az egyes közigazgatási egységekbe.

Új beosztással nem csökkenthető azon vármegyék és városközségek száma, melyekben valamely hivatalos társnyelv vagy hivatalos kisegítő nyelv érvényesül.

A mezőgazdasági, kereskedelmi és iparkamarák területe a Nemzeti Tanácsok meghallgatása után úgy állapíttatik meg, hogy az egy tömegben élő kisebbségek lehetőleg külön kamarákban tömöríttessenek.

54. §

Azon területeken, melyeken hivatalos társnyelv vagy hivatalos kisegítő nyelv érvényesül, a kinevezett közigazgatási (üzemi) tisztviselők, bírák és bírósági tisztviselők az illető országos kisebbségi nemzet tagjai közül az illető országos kisebbségi nemzet tagjainak helyi számarányában alkalmazandók.

Egyetlen vállalat sem kötelezhető arra, hogy igazgatósági és felügyelőbizottsági tagjai vagy tisztviselői, alkalmazottai és munkásai közé bizonyos nemzetiségű egyéneket felvegyen.

Erre való tekintettel semmiféle hatóság sem jogosult kutatni, felvilágosítást igényelni vagy bármi tekintetben zaklatni a vállalatokat amiatt, hogy egyébként román állampolgársággal bíró vezetői, alkalmazottai vagy munkásai milyen nemzetiséghez tartoznak.

Az alkotmány 5. szakaszában biztosított egyenlőség alapján⁵⁵ a Nemzeti Tanácsok ellenőrzik, hogy az ingatlanforgalomban, az állami szállításoknál és a katonai szolgálat terén a kisebbségi nemzetek tagjait hátrány ne érje.

A III. és IV. fejezetekben írt rendelkezések be nem tartása esetén az illető Nemzeti Tanács a Kisebbségügyi Bíróság előtt panasszal élhet. A gyulafehérvári határozatok azon elve, mely szerint minden nép saját nyelvén, kebeléből való egyének által fogja magát igazgatni, törvénykezését ellátni, tényleg csak úgy valósulhat meg az ország érdekében, ha egyrészt az országos kisebbségi nemzetek tagjai lehetőleg tömegesen jutnak az egyes közigazgatási egységekbe, másrészt a nemzettek közhivatali alkalmaztatása biztosítva van. Ezt célozzák az 53–54. §§, melyek közül az első egyzersmind tiltja a vármegyék és városok olyan beosztását és kikerekítését, mellyel a hivatalos társnyelvvél és hivatalos kisegítőnyelvvél rendelkezők száma csökkenthető; az utóbbi pedig biztosítja, hogy azon területeken, melyeken hivatalos társnyelv vagy hivatalos kisegítőnyelv érvényesül, a kinevezett közigazgatási (üzemi) tisztviselők, bírák és bírósági tisztviselők az illető országos kisebbségi nemzet tagjai közül az illető országos kisebbségi nemzet helyben élő tagjainak számarányában alkalmaztatnak. Ez a rendelkezés ugyan csak részben fedi a gyulafehérvári ígéretet, de továbbmenő már úgyszólván területi autonómiát igényelne, és ezzel az ország bizonyos részén a többségi vagy más országos kisebbségi nemzetek tagjainak alkalmaztatását kizárná. Az 54. § második és harmadik bekezdése bővebb indoklásra szintén nem szorul azok előtt, akik az utolsó évek kisebbségi küzdelmeiről csak némi tájékozottsággal rendelkeznek. Hogy az or-

szágos kisebbségi nemzetek ezen természetes és szerény igényeit bírói védelem alá helyezzük és nem a kormányok kényére bizzuk, indoklásra a tapasztalatok után aligha szorul.

V. cím *Kisebbségügyi Bíróság*

55. §

A jelen törvény rendelkezései alapján keletkező jogviták folytán beadott panaszok, nemkülönben a II. cím I. fejezetében írtak elintézésére külön szakbíróság, Kisebbségügyi Bíróság szerveztetik.

A 3-ik és 21-ik §§-ban meghatározott vétségek elbírálása a helyi felügyelő bizottságok (comitetul local de revizuire) hatáskörébe tartoznak, de ítéleteik ellen a Kisebbségügyi Bíróság előtt panasznak van helye.

56. §

A bíróság a *Legfőbb Semmitőszék*⁵⁶ egyik tanácselnökének vezetése alatt áll. Bíráinak száma az országos kisebbségi nemzet tagjainak számát követi oly módon, hogy a kisebbségi nemzetek minden 100 000 tagja után egy bíró alkalmazandó, de a legkisebb kisebbségi nemzet tagjai közül is legalább kettő, hogy minden egyes kisebbségi nemzet számára legalább egy Tanács alakítható legyen.

A bíróságnak ugyanannyi a többségi nemzethez tartozó tagja van, mint amennyi a kisebbségi nemzetek tagjaiból kinevezett bíró.

A bíróság Tanácsai oly módon alakíttatnak, hogy bennük az elnökön kívül egy az országos többségi és egy az illető országos kisebbségi nemzet tagjai közé tartozó szavazóbíró, továbbá a kormány és az illető Nemzeti Tanács megbízottja működjön.

A kisebbségügyi bíróság minden év elején megalakítja külön Pénzügyi Tanácsát. Ez dönt a 42. § értelmében beadott panaszok felett.

57. §

A Kisebbségügyi Bíróságra a perrendtartásnak a választott bíróságokra vonatkozó rendelkezései megfelelően alkalmazandók, mégis figyelemmel arra, hogy ítéletei végérvényesek, alaki okokból nem támadhatók meg és 15 napon belül végrehajtandók.

58. §

A kisebbségügyi Bíróság egyes Tanácsai előtt az illető országos kisebbség nyelve is használható.

59. §

Azon etnikai kisebbségekhez tartozók, akik nem tagjai valamely országos kisebbségi nemzetnek, maguk jelölik meg azt a tanácsot, amely elé panaszukat vinni kívánják.

Kisebbségi jogaink megfelelő bírói érvényesíthetése nélkül helyzetünk kedvező változását nem remélhetjük. A kisebbségi jog megsértése részben olyan sui generis cselekmények által történik, melyeket büntető törvénykönyvünk nem üldöz, és melyek elbírálására külön bíróságok hatáskörét indokoltnak látjuk.

De ezek a bíróságok nem hozhatnának megnyugtató ítéleteket, ha tanácsuk összeállításánál nem gondoskodnánk arról, hogy ezekben a jogász szakértelem mellett a gyakorlati élet ismerete, a különleges nemzetkisebbségi szempontok és a kormány általános kormányzati szempontjai is érvényesülhessenek. Ezért az a bíróság, mely a kisebbségi jog érvényesülését biztosítani hívatott, arbitrázs-szerű kell, hogy legyen, amilyen bíróságok Románia területén is már többféle sui generis jogsértések esetén ítéleztek, és amelyek különösen nemzetek közötti jogviták eldöntésénél erősen tért hódítanak.

Ilyen arbitrázs-szerű bíróságot létesít javaslatunk ötödik címe „Kisebbségügyi Bíróság” név alatt.

Ennek a bíróságnak négyféle hatásköre van. Közreműködik a Nemzeti Tanácsok első megalakulásánál. A Nemzeti Tanácsok választásainál választójogi bíróság. Eldönti az országos kisebbségi nemzetek és a kormányhatalom között, valamint más érdekeltek között a kisebbségi jogokból származó jogvitákat, végül büntetéseket szab azokra, akik e törvényben megállapított sui generis cselekményekkel kisebbségi jogokat sértenek.

Amíg második és harmadik hatáskörében egyfokúan jár el, addig a negyedikben a helyi felügyelő bizottságok (comitetul local de revizuire), illetőleg a Nemzeti Tanácsok büntető ítéletei ellen beadott panaszok felett másodfokúan, de minden esetben végérvényesen dönt.

Harmadik hatásköre két csoportra osztható, az egyik csoporthoz tartoznak a III. cím 4. fejezetében jelzett anyagi ellátások tekintetében felmerülő jogviták, a másodikba a többi.

Az előadottak figyelembevételével a Kisebbségügyi Bíróság a Legfőbb Semmitőszék egyik tanácselnökének vezetése alatt olyan szervezetet nyer, hogy minden országos kisebbségi nemzet számára legalább egy Tanács legyen alakítható olyképpen, hogy a Tanácsba az elnök mellé egy az országos többségi és egy az illető országos kisebbségi nemzet tagjai közé tartozó szavazó bíró jusson. A Tanácsok minden egyes ügy tárgyalásánál kiegészülnek a kormány és az illető Országos Kisebbségi Nemzeti Tanács megbízottjával. Az ilyen ötös Tanács előtt azután még mind a kormány, mind az illető Nemzeti Tanács védői (ügyvédei) működhetnek.

Minthogy azon etnikai kisebbségekhez tartozók, akik valamely országos kisebbségi nemzetnek nem tagjai, egyéni kisebbségi jogaikat illetőleg szintén kellő jogvédelemben részesítendő, ezek számára biztosítandó, hogy maguk jelöljék meg azt a Tanácsot, amely elé panaszaikat vinni kívánják.

Hogy a Kisebbségügyi Bíróság egyes Tanácsai előtt az illető országos kisebbségi nyelv is használható, a IV. címben előadottak után bővebben indokolnunk nem kell.

VI. cím

Záró intézkedés

60. §

Ezen törvény végrehajtásával és az ehhez szükséges utasítások kiadásával a miniszterelnök bízatik meg.

Indoklásra nem szorul.

Jegyzetek

¹ Tătărescu, Gheorghe (1886–1957? 1961) a Nemzeti Liberális Párt „fiatal liberálisok” csoportjának tagja. Miniszterelnökként (1934–1937) II. Károly köréhez tartozik, a Vasgárdával szemben a királyi diktatúra előkészítője. 1938-ban külügyminiszter, majd Románia párizsi nagykövete. 1939–1940-ben újra miniszterelnök. 1945-ben a Petru Groza kormány külügyminisztere. 1947. novemberében mint „nyugatos orientációjú” politikust felmentik tisztségéből.

Tătărescu 1924 májusában belügyi alminiszterként Jakabffy Elemér közvetítésével tárgyalásokat kezdeményezett az OMP-tal. Később kiderült, hogy ez csak a pártvezetés megosztására irányult. Részletesen MOL K 64-1924/27. Első miniszterelnökségének időszaka az erdélyi magyar kisebbség sorsának mélypontja. Értékelő összefoglalást ad Mikó Imre: *Huszonkét év*. Studium, Bp., 1942. 141–177.

² Tătărescu 1939. november 28-i programbeszédének 6. pontja: Az etnikai kisebbségek törvényes egyenjogúsításának biztosítása, hitük, nyelvük és kultúrájuk szabad fejlesztésének szem előtt tartásával, ami egy új kisebbségi törvény keretében fog megtörténni. *Ellenzék* 60: 277 (1939. 11. 30.) 1.

A december 4-i minisztertanácsi ülésen a sürgősen kidolgozandó törvények között említik a kisebbségi törvényt (*Keleti Újság* 22:282 (1939. 12. 07.) 10.), majd az ügy lekerül a napirendről.

³ Jakabffy Elemér információinak forrása egyelőre ismeretlen. Tătărescu felhívására 1939. december 15-én Szász Pál részletes emlékeztetőt terjesztett a miniszterelnök elé. 1940. január 6-án Bánffy Miklós, a Magyar Népközség vezetője Tătărescuhoz intézett em-

lékiratában a magyarság előterjesztett kívánságainak azonnali orvoslását kérte – közli Mikó Imre: *i. m.* 297–302. A kisebbségi minisztérium néhány ügyet kezelt is: az unitárius és a református lelkészek államsegélyének kérdése; a római katolikus egyház és a román állam római megegyezésének ratifikálása; a királyhágómelléki református püspökség elismerése; az aradi magyar evangélikus szuperintendencia elismerése. A nemzetközi erőviszonyok változtatával a kisebbségi törvény megalkotása lekerült a napirendről. Mikó Imre: *i. m.* 251–254.

Bánffy Miklós levélben kérte fel Jakabffy Elemért, hogy vegyen részt a kisebbségi törvénnyel kapcsolatos, a Magyar Népközösség keretében folytatandó tanácskozásokon. Ezt elutasította, de a Magyar Népközösség másik vezetőjének, Gyárfás Elemérnek elküldte a – még 1930 elején készített – kisebbségi törvénytervezetet azzal, hogy átdolgozza, és saját neve alatt a *Magyar Kisebbségben* megjelenteti. Jakabffy Elemér: *Lugostól Hátszegig*. kézirát, 245. SZETE Kortörténeti Gyűjtemény MS 4253.

⁴ Jakabffy Elemér kijelentése és a valóság között rés van. E kisebbségi törvénytervezet egy jórészt csak megfogalmazásaiban eltérő változata már 1930 elején elkészült lásd a 3. jegyzetet, ill. a korábbi változat egy Paál Árpád kritikai jegyzeteivel ellátott példánya megtalálható Paál Árpád kéziratgyűjteményében: *Törvényjavaslat az etnikai kisebbségekről*. (Első szöveg, kézirát gyanánt.) SZHRM MS 7651/754. A tervezet feltehetően a Nemzeti Pártszövetség – az akkori kormányzó párt – közigazgatási reformtörekvéseinek sokat hangoztatott kisebbségi törvényt akaró nyilatkozataik hatására született meg. A két szövegváltozat között a bevezetőben van a legnagyobb különbség: 1930-ban az egész tervezet az OMP törvényjavaslataként szerepelt. Részletek első tervezet Bevezetéséből:

„A romániai kisebbségek jogaik keresésében eddig három alapra: a *Kisebbségi Szerződésre*, a *Gyulafehérvári Határozatokra* és az országos törvényekre hivatkoztak, jogaik érvényesítését pedig a *Nemzetek Szövetsége* előtt kísérelték meg.

Sem jogalap, sem érvényesítési mód nem bizonyult megfelelőnek, aminek egyik oka a román államhatalom azon mulasztása, hogy a kisebbségek jogait állami törvényben mind-ezideig nem kodifikálta, és így ezeknek állami hatóság és bíróság előtti érvényesíthetőségét nem biztosította. [...]

Minthogy Románia e kötelezettségének most készül érdemlegesen eleget tenni, a Magyar Párt, vezetve attól az óhajtól, hogy az államra nézve ez az életbevágó kérdés minél jobb megoldást nyerjen, egy, a romániai magyarság szempontjából is kielégítő tervezetet terjeszt a törvényhozás elé. [...]

Az alkotmány I. szakasza szerint: „a román királyság egységes, oszthatatlan, *nemzeti állam*”. E kijelentés tagadni látszik azt a tényt, hogy a román állam népességének több mint egynegyedét nem román etnikai kisebbségek alkotják, és így Románia, mint egy kiváló román tudós megállapítja, »ma Európa legpoliglottabb állama, s hozzá még a legtöbb felekezet van benne«. (O. Ghibu: *Catolicismul unguresc*, I. lap.)

A román tudós e sorai adják legtokéletesebb cáfolatát az alkotmány első szakasza azon értelmezésének, mintha a román királyság etnográfiailag »egységes nemzeti állam« volna, amelyben nem szükséges a kisebbségi szerződésben vállalt kisebbségvédelem megszervezése.

E szándékosan téves magyarázat továbbfejlesztéséhez segítséget nyújt az alkotmánynak már keletkezésekor szintén súlyosan kifogásolt ötödik szakasza, mely szerint: »min-

den román faji, nyelvi és vallási különbség nélkül élvezzi a lelkiismereti, nevelési, sajtó, gyülekezési és egyesülési szabadságot és minden jogot és szabadságot, mit törvény biztosít». Csak természetes, hogy azok, akik a kisebbségek jogainak elismerésétől irtóznak, azzal utalnak e szövegre, hogy ez mindenki – és így a kisebbségek – számára is a leg-tökéletesebb *jogegyenlőséget* biztosítja, tehát minden további törvényes intézkedést fölöslegessé tesz.

Az *egyenlőség* azonban nem olyan fogalom, melyet fenntartás nélkül használhatunk. A jogegyenlőség elve akkor keletkezett a XVIII. században, amikor nemzet-kisebbségek és nemzetiségek mai értelemben még nem voltak.

Absztrakt jogegyenlőség deklarációja nem biztosítása a kisebbségek jogának. Az államnyelv használatának egyenlő joga, a román nyelvű közigazgatás és bírói eljárás minden állampolgár részére, a román nyelvű közoktatás egyenlősége nem a kisebbségek jogának elismerése.

A kisebbségek védelme *differenciált* jogegyenlőségen nyugszik: a kisebbségek joga a jogok egyenlőségét a faji, nyelvi és vallási különbségek elismerésével jelenti: amint fajilag, nyelviileg, vallásilag különbözök az egyes nemzetek, úgy különbözök jogaik kultúrájukat, nyelvüket, egyházukat illetőleg, nem mennyiségileg, hanem minőségileg: nem több csak színe más. A kisebbségek jogegyenlősége azt jelenti, hogy beszélhetnek *saját* anyanyelvükön, használhatják *saját* iskoláikat, élhetnek *saját* isteni tiszteletükkel, úgy és abban a terjedelemben, mint a többségi nemzet sajátjával. Az állampolgárok differenciálatlan jogegyenlősége a kisebbségek jogának legridegebb megtagadása. Az ezen a felfogáson alapuló törvény, mint Anatole France mondja, azt az egyenlőséget biztosítja mindenki számára, amely milliomosnak és koldusnak egyaránt lehetővé teszi, hogy a hid alatt háljon.”

⁵ II. Károly román király 1938. február 20-án felfüggesztette az alkotmányt. A február 27-én megjelent új alkotmány lehetővé tette a törvényerejű királyi rendeletekkel történő kormányzást. Március 31-én feloszlatták a pártokat és megkezdték az egypártrendszer kiépítését. December 16-án létrejött a Nemzeti Újjászületés Frontja, a királyi rendelettel a pártokat felváltó egyetlen korporatív politikai szervezet. 1939. január elején a német népközösség megállapodott a román kormánnyal a Nemzeti Újjászületési Fronthoz való csatlakozásról. Ezért, ill. a budapesti támogatás nyomán 1939. január 17-én a németekhez hasonló megállapodást írt alá a román kormánnyal Bánffy Miklós, Bethlen György, Gyárfás Elemér és Szász Pál a Romániai Magyar Népközösség nevében. A nemzetiségi népközösség a német népcsoportjogi követelésből kiindulva autonóm módon „intézhette” gazdasági, szociális, kulturális ügyeit, míg politikailag az egypártrendszert megvalósító NUF-hoz tartoztak. A Romániai Magyar Népközösségről Mikó Imre már idézett munkáján kívül Bánffy Miklós budapesti, 1940. december 18-i felsőházi beszéde tájékoztat. *Felsőházi Napló* 1939. II. köt. 129–131.

Jakabffy Elemér a korporatív, jobboldali rendszer kiépülésétől elhatárolta magát. Bánffy Miklós kolozsvári palotájában tartott 1939. január 9-i értekezlet után visszavonul a közéletből. Lásd: Jakabffy Elemér: *Lugostól Hátszegig* i. m. 242.

⁶ Az eredeti 1940-es szövegben az indoklás a dokumentum második felét adta. Ezen közlésünkben célszerűnek láttuk a megfelelő szakaszok után szerkeszteni az indoklást.

⁷ A szervezett nemzetkisebbségek kongresszusairól (1925–1938) a *Magyar Kisebbség* minden évben részletesen beszámolt. Újabb összefoglalást ad Bellér Béla: Az európai nemzetiségi kongresszusok és Magyarország a kisebbségvédelem rendszerében (1925–1929). *Századok* 1981. 1006.; Galántai József: *Trianon és a kisebbségvédelem*. Maecenas, Bp., 1989. 153–161. 1925 októberében Ugron István, az OMP elnöke, Edwald Ammende észtországi német újságíró kérésének eleget téve Balogh Arthurt és Jakabffy Elemért bízta meg azzal, hogy titokban utazzanak Genfbe az első konferenciára, és képviseljék az erdélyi magyarságot. Jakabffy Elemér ettől kezdve 1936-ig minden évben részt vett a kongresszuson és a dokumentumokat rendszeresen megjelentette a *Magyar Kisebbségben*.

Több előadást tartott: Az állampolgársági jogokról. *Magyar Kisebbség* 5:18 (1926. 09. 15.) 666–78.; A kisebbségi jogok egyetemesítéséért. Uo. 11:14 (1932. 07. 16.) 415–29.; A nemzetkisebbségek kívánságai a Népszövetség reformja kapcsán. Uo. 15:19 (1936. 10. 01.) 509–21. 1928 augusztusában a IV. kongresszuson szorgalmazza a romániai német, magyar, bolgár, ukrán kisebbségek írásban is rögzített „együtthaladási szándékát” (kisebbségi választási blokk létrehozására). Az 1929. évi V. találkozón a több országból megjelent magyar csoport megunva az elméleti vitákat, a kisebbségek helyzetét a nagy nyilvánosság előtt kívánta feltárni. Jakabffy Elemér szervezésében a magyar kisebbségek elkészítik jelentéseiket saját helyzetükről. Ezeket 1930-ban a *Magyar Kisebbség* közli, majd ugyanabban az évben a többi nemzeti kisebbség helyzetjelentésével együtt Edwald Ammende szerkesztésében németül is megjelennek. Az 1933-as kongresszuson a zsidó és német csoportok szembekerültek egymással. Jakabffy Elemér ekkor bejelenti, hogy a nemzeti szocializmussal nem ért egyet, és amennyiben folytatódik a konferenciákon előtérbe kerülésük, lemond a részvételről. 1936-ban már teljesen a szudéta-német csoport uralja a kongresszust, és a szervezők is a nemzeti szocializmus hatása alá kerülnek, ezért nem vesz részt a további munkában. A Kongresszus történetét monografikusan Eiler Ferenc dolgozta fel megjelenés előtt álló monográfiájában.

⁸ A *Magyar Kisebbséget* 1922–1942 között szerkesztette, előbb Sulyok Istvánnal és Willer Józseffel, majd a húszas évek második felétől egyedül. Kéthetente, átlagosan 30–40 oldalnyi terjedelemben jelent meg. A magyar kisebbségtörténet legszínvonalasabb és legnagyobb formátumú kiadványa. Nemzetközi viszonylatban is csak a bécsi *Nation und Stat* hasonlítható hozzá. A *Magyar Kisebbség* román nyelvű melléklapja volt a *Glasul Minorităților* a román kormányzat és a többségi társadalom tájékoztatására. A német nyelvű melléklap *Die Stimme der Minderheiten* más európai nemzetkisebbségeknek szólt, míg a francia *La Voix des Minorités*-ben elsősorban a Népszövetségnek szánt írások jelentek meg. A melléklapok a *Magyar Kisebbség* közleményeiből adtak idegen nyelveken válogatást. A román nyelvű változat 1923–37 között, a másik két periodika 1923–1926 között jelent meg. A lap repertórium: Kazai Magdolna: *A Magyar Kisebbség 1922–1942*. Repertórium I–III. köt. Scriptum Kft., Szeged, 1933. Az idegen nyelvű melléklapok annotált bibliográfiái feldolgozását Bartus Melinda készítette el, és a TLA Könyvtárban számítógépen hozzáférhető. A lap monografikus feldolgozását adja Balázs Sándor: *Lugosi üzenet*. Kölcsey Kör, Szatmárnémeti, 1992.

⁹ Jakabffy 1883-tól joghallgatóként az édesapja által biztosított belépővel rendszeresen látogatta a budapesti képviselőház üléseit. 1910-től a boksabányai kerület Nemzeti Mun-

káspárti képviselője és az országgyűlés igazságügyi bizottságának tagja. Részt vett a magyar polgári rendtartás parlamenti munkájában és a választójogi bizottság tevékenységében. 1918 októberében a közügyek tárgyalására kiküldött delegáció külügyi albizottságának legfiatalabb tagja volt Bécsben.

¹⁰ Dr. Balogh Arthur: *A kisebbségek nemzetközi védelme*. Berlin, 1928. 44. (J. E. *-os lábjegyzete.)

¹¹ A Szövetséges és Társult főhatalmak (Amerikai Egyesült Államok, Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán), valamint Románia között 1919. december 9-én Párizsban létrejött kisebbségi szerződés szövegét közli Mikó Imre: *i. m.* 267–271.

¹² A gyulafehérvári határozatok szövegét közli Mikó Imre: *i. m.* 265–267. Jakabffy saját fordítását idézi, amely a *Magyar Kisebbség* 1:7 (1922. 12. 01.) 218–220. jelent meg.

¹³ A törvényjavaslat az országos nemzetiségeknek és nyelveknek Magyarországon leendő szabályozására és biztosítására. A teljes szöveget közli a *Magyar Kisebbség* 8:8 (1929. 04. 16.) 287–291. az 1865. évi december 10-re hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai 2. köt. 241–264. alapján.

¹⁴ Az 1930. évi romániai népszámlálás 262 501 cigány nemzetiségűt tartott nyilván Romániában. Ez az összlakosság 1,45%-a. Legtöbben Munténiában (71 784, 1,78%), ill. Moldvában (32 194), Olténiában (22 238) Bánátban (17 919) élnek. (Recensământul general al populației din 1930. Neamul, vol. IX. Inst. Cent. de Statistică, Buc., 1940.)

¹⁵ Az 1930. évi romániai népszámlálás 22 142 tatár nemzetiségűt tartott nyilván Romániában. Legtöbben Dobrudzsában (22 092, 2,7%) élnek, elsősorban Konstanca megyében (15 174, 6,45%). Recensământul general al populației din 1930.

¹⁶ Az 1930. évi romániai népszámlálás 154 772 török nemzetiségűt tartott nyilván Romániában. Döntően Dobrudzsában éltek (150 773, 18,49%). Ezen belül legtöbben Durostor (90 595, 42,8%) és Caliacra (38 430, 23,02%) megyékben laktak. Recensământul general al populației din 1930.

¹⁷ Bővebben *Jews and Non-Jews in Eastern Europe 1918–1945*. Vágó Béla – Mosse, George (eds.), Jerusalem 1974. vonatkozó tanulmányai, ill. Kun Mariann: *Magyar-zsidók és zsidó-magyarok. Identitáskeresés Kolozsváron 1918–1923*. Kézirat. Valamint Gidó Attila a kolozsvári zsidó hitközség történetéről szóló publikációit.

¹⁸ Lásd a 13. jegyzetet.

¹⁹ Magyar fordítása: „Egy személy nemzetiségének vagy anyanyelvének megállapításáról – az állami törvényeknek megfelelően – egyedül az érdekelt személy vagy törvényes képviselőjének nyilatkozata jöhet számításba.”

²⁰ A szervezett nemzetkisebbségek második genfi kongresszusának határozatait közli a *Magyar Kisebbség* 5:17 (1926. 09. 01.) 621–36.

²¹ Az észt alkotmányt közli a *Riigi Teataja* 1920. 113/114. sz., magyarul ebből idéz Csekey István: A kisebbségi kultúraautonómia Észtországban. *Magyar Kisebbség* 7:3 (1928. 02. 01.) 104–110.

²² Idézi Csekey István: A nemzetiség szabad bevallásának büntetőjogi védelme. *Magyar Kisebbség* 6:8 (1927. 04. 15.) 290–292.

²³ A törvény megjelent a *Monitorul Oficial* 89. (1928. 04. 22.)

²⁴ Goldiș, Vasile (1892–1934). Budapesti és bécsi egyetemi évek után 12 évig Brassóban tanít. 1900-tól Aradon él, a *Tribuna Poporului* c. lap szerkesztője, majd a *Românul* c. lap igazgatója 1916-ig. V. Goldiș szövegezte meg az 1918. október 12-i nagyváradi gyűlés deklarációját, amely a nemzeti élet teljességét követeli a románság számára. Ugyancsak ő a szerzője az RNT 1918. november 10-i 26 vármegye felett román ellenőrzést követelő ultimátumának. 1919-ben a nagyszebeni Kormányzó Tanács közoktatásügyi vezetője. 1926-ban kivált az RNP-ből és az Averescu-kormányban kultuszminiszter lesz. Román részről ő írta alá a Románia és a Vatikán között létrejött konkordátumot.

²⁵ A határozatot közli Jakabffy Elemér: A szervezett nemzetkisebbségi csoportok harmadik kongresszusa. *Magyar Kisebbség* 6:17 (1927. 09. 01.) 589–606.

²⁶ Részletes összefoglaló kritikát ad Fritz László: Az 1927. évi áprilisi „népszámlálás” eredményei. *Magyar Kisebbség* 8:15-16. (1929. 08. 01.) 607–621. Jakabffy Elemér: A népszámlálás ügyéhez. Uo. 6:11 (1927. 07. 01.) 410–418.

²⁷ Felix Schwarzenberg herceg osztrák miniszterelnök a Kremsiesken ülésező osztrák birodalmi gyűlés előtt 1848. november 27-én elmondott beszédében kifejtette, hogy alkotmányos monarchiát és minden nemzetiség egyenjogúságát szeretnék elérni a birodalmon belül. Ez utóbbi a szabad községek létrehozásával valósulhat meg. Ezért a birodalom közigazgatási kerületeit nemzetiségek szerint kellene megalkotni.

A következő beosztást javasolja: Csehország, két német és három cseh kerület, Morvaország két kerület, Bukovina, Szilézia, Felső-Ausztria, Salzburg (Snwientel), Alsó-Ausztria, Dalmácia egy-egy kerület, Hiria három kerület (Karinthia, Krajna, tengerpart), Stíria két kerület, Tirolban három kerület (német, olasz, Voralberg). *Pesti Hírlap* 235 (1848. 12. 09.), 1158.

A birodalmi gyűlés hat tartományt tervezett: 1. Német-osztrák tartományok és Dalmácia; 2. Somkard-Velence; 3. Horvátország, Szerémség, Szlávia; 4. Erdély (Bánáttal és Bukovinával); 5. Galícia és Krakkó; 6. Magyarország. A birodalmi ügyek nyelve a német, de a tartományoknak saját nyelvük használatát ígéri. *Pesti Hírlap* 237 (1848. 12. 12.), 1166. Később a birodalmi gyűlés „baloldala” egy szövetségi állam tervével állt elő. Eszerint öt tartományt hoznának létre a nemzetiségi elv alapján: 1. Lengyel-Ausztria, 2. Magyar-Ausztria, 3. Szláv-Ausztria, 4. Román-Ausztria, 5. Német-Ausztria jönne létre külön kormányokkal és parlamentekkel. A közös kormány feje a császár... *Pesti Hírlap* 238 (1848. 12. 18.), 1167. Mindebből semmi sem valósult meg. A kremsieri alkotmány 1848. március 4-én 74 §-ban csak kilátásba helyez egy új országos szabályzást. Közli a *Magyar Kisebbség* 19:3-4 (1940. 02. 16.), 71–72.

²⁸ 1868. október 28-án Medán Endre román képviselő kéri a nemzetiségi kérdést tárgyaló országgyűlési bizottságban, hogy fogadják el tárgyalási alapként a szerb és román képviselők 1867. február 11-én kelt törvényjavaslatát a bizottság javaslatával szemben. „Az utóbbi nem több, de nem is kevesebb a polgári, egyéni szabadságjogok egészét biztosító modern nyelvtörvénynél, míg a szerb-román (a továbbiakban kisebbségi) javaslat a nemzetiségek nemzeti egyéniségét és zárt politikai egységét megállapító történeti-közjogi, ill. politikai-közigazgatási deklarációinak számít. A politikai szabadság és egyéni jogegyenlőség javaslatával szemben nemzetiségi részről tehát a belső föderációt teszik a magyarországi nemzetek közti új „államegység” alapjául. Ez az elképzelt „magyar-nemzetiségi föde-

ráció” a nemzeti egyenjogúsításba és a vármegyéknek nemzetiségi kerületenként való ún. közigazgatási kikerekítésében nyilvánul meg, e nélkül a nemzetiségi kérdés nem oldható meg – a nemzetiségi képviselők szerint.” (Kemény G. Gábor: A magyar nemzetiségi kérdés a törvények és tervezetek tükrében. Radisics Elemér (szerk.): *Dunatáj*, I. köt., Bp., 1946. 233.) A javaslat teljes szövege: Az 1868. évi nemzetiségi törvény képviselőházi tárgyalása alkalmából a nemzetiségi képviselők által előterjesztett ellenjavaslat, *i. m.* Jakabffy Elemér: Kérelmek, határozatok, tervek javaslatok és törvényes intézkedések az erdélyi nemzetiségi kérdések megoldására másfél évszázad alatt. *Magyar Kisebbség* 19:7-8. (1940. 04. 16) 173–174.

²⁹ A brünni szociáldemokrata kongresszus határozatai a nemzetiségi kérdésben (1899. szeptember 30.):

1. Ausztria egy demokratikus alapon nyugvó szövetséges nemzetiségi állammá alakíttasson át.

2. A koronaországok helyett a különböző nemzetiségi csoportok külön intézik el önkormányzattal ügyeiket, amelyeknek intézésére egy általános és titkos választás útján összeállított képviselőtestület választtatik.

3. Egy és ugyanazon nemzetiség külön önkormányzattal bíró csoportjai egy nemzeti szövetséget képeznek, amely ügyeit teljesen önállólag intézi.

4. A nemzeti kisebbségek érdekei egy a birodalmi gyűlés által külön alkotandó törvény által védessenek meg.

5. Nem ismerünk el semmiféle nemzeti előjogokat, nem fogadunk el tehát semmiféle kötelező államnyelvet; a német nyelvet, amely most az érintkezésben irányadó – csak mint szükségest – addig elfogadjuk, míg más nyelv nem tör előtérbe, de nem fogadjuk el azt, hogy a német nyelvűek ezt – egy más nyelvet kizáró – kiváltságos szabadalomnak tekinték. *Népszava* 27: 92. (1899. 10. 07.) 3.

³⁰ A kongresszuson (1916. június 27–29.) 23 nemzetiség képviselői vettek részt. Alapelveket tárgyaltak, a nemzetiség fogalmát a származás, a nyelv és a tradíciók közösségére vezették vissza. A nemzetiségeknek éppúgy joguk van a szabad érvényesüléshez, mint az egyéneknek. A nemzetiségek személyiségei a nemzetközi jognak, a népek önrendelkezési joggal bírnak állami hovatartozásukat illetően. Ez azáltal valósulhat meg, ha autonómiát kap minden nemzetiség, amely összefüggő területen nagyobb tömegben él. Ahol ez nem lehetséges, mert a népesség kevert, a kisebbség számára az egyéni jogok egyenlőségét és az anyanyelv szabad használatát kell biztosítani. Részletesebben Lukács Kornél: A lausanne-i nemzetiségi kongresszus. *Huszedik Század* (1918) 102–104.

³¹ 1918. április 8-án Rómában az Osztrák-Magyar Monarchiából származó nemzetiségi hadifoglyok képviselőinek és az emigráns politikusok kongresszusára került sor. Kimondták, hogy a birodalom nemzetiségei nem kívánnak a birodalomban élni, és független állami létet követelnek. Galántai József: *Magyarország az első világháborúban 1914–1918*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974. 399.

³² Téves utalás, hiszen a Népliga Unió (Népszövetségi Társaságok Uniója) csak a Népszövetség létrejötte után kezdte meg működését. Bővebben Albrecht Ferenc: A Nemzetek

Szövetsége, a Nemzetek–Szövetségi Társaságok Uniója és az interparlamentáris unió. *Magyar Kisebbség* 2:15. (1923. 08. 01.) 593–603.

³³ Magyarul közli Bíró Gáspár, előszóval: Nemzetiségi kulturális önkormányzat Észtorországban *Társadalmi Szemle* 46:4. (1991. 04.) 42–54.

³⁴ Részletesen ismerteti Csekey István: Az Észti Köztársaság alkotmánya és a Baltikum világpolitikai helyzete. *Magyar Kisebbség* 5:4. (1916. 02. 15.) 120–132.

³⁵ Lásd a 13. jegyzetet.

³⁶ Lásd a 12. jegyzetet.

³⁷ A romániai magyar kisebbséget érintő oktatási rendelkezések közül az elemi oktatásról (1924) és a magánoktatásról (1925) szóló törvényeket kell kiemelni. Részletesen foglalkozik ezzel a kérdéssel Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1944. 117–141.

³⁸ Itt a római katolikus iskolákról van szó. Jancsó Benedek: *Román nemzetiségi törekvések története*. I. köt. Bp., 1896 633. I. Lipót 1699. febr. 16-i dekrétumát az erdélyi országgyűlés 1699. 09. 8-i ülésén hirdették ki. A rendek a románság uniójával kapcsolatos aggodalmaikat 7 pontban foglalták össze. Miután a románoknak nincs jó iskolájuk, azok, akik papok akarnak lenni, a felekezetek iskolájában tanuljanak, különben ne szenteltessenek papoknak.

³⁹ 1701 júniusában olvassák fel az I. Lipóttól kapott II. diplomát. Jancsó Elemér *i. m.*: 646–647.

Az Erdélyi Gubernium határozatát – 1699. szeptember 26. – idézi I. Tóth Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada 1697–1792*. Teleki Pál Tudományos Intézet, 1946. 30. Uo. I. Lipót rendeletéről (II. Diploma Leopoldium), amelynek 8. pontja foglalkozik a román iskolák felállításával.

⁴⁰ Az 1848 május 15–16-i balázsfalvi román nemzetgyűlés 13 pontja: A román nemzet kéri, hogy falukon és városokon román nyelvű elemi iskolákat állítsanak fel, valamint gimnáziumokat, technikai iskolákat, papnöveldéket és egy román nyelvű egyetemet, s mindezeknek költségeit az állam pénztárából fizessék az adózó nép számarányának megfelelően, meghagyván a román népnek azt a jogát, hogy ő válassza az iskolák igazgatóit és tanárait, s hogy az oktatás rendszerét ő állapíthassa meg, és hogy az iskolákban legyen tanszabadság. Közli Jakabffy Elemér: *Kérelmek, határozatok, tervek, javaslatok és törvényes intézkedések az erdélyi nemzetiségi kérdések megoldására másfél évszázad alatt*. *Magyar Kisebbség*, 19: 3–4. (1940. 02. 16.) 66–75.

⁴¹ Lásd a 13., 35. jegyzeteket.

⁴² A Jakabffy Elemér által megadott időpont téves, az 1905. január 10-i nagyszebeni nemzeti gyűlés programját közli Kemény G. Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában*. IV. köt., 1903–1906. Tankönyvkiadó, Bp., 1966. 534–536.

⁴³ Erről átfogó tájékoztatást ad Kiss Árpád: Az állami magyar tannyelvű iskolák és magyar tagozatok. *Magyar Kisebbség* 15: 8, 9, 10, 11, 12, 17. (1936. 04. 16.; 05. 16.; 07. 01.; 07.16.; 09. 16.) 205–209, 247–251, 281–287, 308–310, 457–467.

⁴⁴ A magyar tannyelvüként nyilvántartott óvodák és iskolák tanszemélyzetének elrománosítását mutatja be Domokos Pál Péter: Tanügyi „önkormányzat” a gyakorlatban. Különös tekintettel a fajilag és vallásilag leegységesebb Csíkmegyére. *Magyar Kisebbség* 10: 9, 10, 11. (1931. 05. 01., 05. 16., 06. 01.) 333–336, 370–372, 413–415.

⁴⁵ Erre a jugoszláv–román kapcsolatokban volt példa a két ország között létrejött iskolaegyezmény alapján (1927). A megállapodás szövegét közli *Magyar Kisebbség* 7: 2. (1928. 01. 15.) 57–60.

⁴⁶ Gál Kelemen: Kétnyelvűség a népiskolában. *Magyar Kisebbség* 4:3, 4. (1925. 02. 01., 02. 16.) 104–107, 128–133. Különösen érdekes, hogy szakmai bizonyítékként O. Ghiku a magyar kisebbségi intézmények „inkvizitorának” az első világháború előtt megjelent pedagógiai munkájára hivatkozik.

⁴⁷ A közép fokú oktatásáról szóló törvény. *Monitorul Oficial* 105. (1928. 05. 15.) 21. §-a előírja a középiskolákból továbbtanulók számára a bakkalaureátusi vizsgát. A vizsga tárgyai: román nyelv és irodalom, Románia földrajza, történelme és alkotmánytana, francia nyelv és irodalom, természettudomány, valamint a minisztérium által évente kijelölt két tantárgy. A vizsgát városonként vagy kerületenként olyan tanárokból álló bizottság előtt kellett letenni, akik a vizsgázókat nem tanították. A kisebbségi vizsgázók esetében ezek a vizsgáztatók általában nem ismerték az adott kisebbség nyelvét. 1925–1927 között az erdélyi felekezeti iskolák végzőseinek 70%-a elbukott. Részletesen tárgyalja Gál Kelemen: A bakkalaureatus. *Magyar Kisebbség* Kisebbségi Iskolaügy c. melléklete 10: (1929) 1–26, 33–43.

⁴⁸ Az állami elemi oktatásról szóló törvény [*Monitorul Oficial* 161. (1924. 07. 26.)] 228. §-a értelmében a tanképesítő előfeltétele volt román nyelvtanfolyam elvégzése, majd vizsgát kellett tenni román nyelvből, Románia földrajzából, történelméből és alkotmánytanából, valamint pedagógiai gyakorlatból. Ugyanez vonatkozott a középiskolai tanárookra is. Az illetékes hatóságok a sikeres nyelvvizsga ellenére újabb nyelvvizsgára küldhették – és küldték – a tanárt. Lásd Az állami középiskolai oktatást szabályozó törvényt – *Monitorul Oficial* 105. (1928. 05. 15.) Ezt módosították [*Monitorul Oficial* 23. (1938. 01. 29.)], és eszerint román nyelvből, irodalomból, Románia történelméből csak fajilag román eredetű jelentkezhetett képesítő államvizsgára. Részletesebben Gál Kelemen: Tanítók vizsgálatai és előléptetése. *Magyar Kisebbség* Kisebbségi Iskolaügy c. melléklete, (1929) 27–31, 48.

⁴⁹ Néhány példa felsorolásszerűen: a Csíki Magánjavak ügye, a [Már]amarosszéki Havas Alap ügye, Szász Egyetem, Hét Birák vagyonfelosztási ügye, a balázsfalvi magyar Kaszinó ellen indított per, a marosvásárhelyi Közművelődési Ház elajándékozásának kérdése, a marosvásárhelyi Csizmakészítők Társaságának megszüntetése, a marosvásárhelyi Bethlen Kata Egyesület megszüntetése, a szatmári Iparos Otthon elvétele, a Kolozsvári Egyetemi Diákasztal elvétele, a nagyszebeni Theresianum Árvaház ügye stb.

A Székely Nemzeti Múzeum, Erdélyi Múzeum-Egyesület és a marosvásárhelyi Teleki Könyvtár belső ügyeibe való beleszólást a kisebbségi státútummal akarták orvosolni.

Az EME és az EMKE két világháború közötti hányatott történetét foglalja össze: Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben*. EPMSZ, Bern, 1989. 472–479.

⁵⁰ A két világháború közötti erdélyi magyar színházügyről átfogó ismertetést ad Bíró Sándor: *i. m.* 483–488.

⁵¹ A kisebbségi főköormánybiztosság működésének irányelveit lásd *Monitorul Oficial* 178. (1938. 08. 04.) 1. cikk: A román állampolgároknak nyelvre, fajra vagy vallásra való tekintet nélkül joguk van az állam felügyelete alatt iskolák és felekezeti kulturális intézmények létesítésére, vezetésére és igazgatására az illető kisebbségi nyelv használatával az 1925. évi, a magánoktatás szervezéséről szóló törvény feltételei mellett. 2. cikk: Az állam a költségvetés útján ezen iskolák fenntartóinak könnyítéseket fog adni.

Az irányelvek teljes szövegét (az ún. kisebbségi statútumot) közli Mikó Imre: *i. m.* 293–296. Azonban, mivel az irányelveket (a kisebbségi főköormánybiztosság felállításáról szóló rendelet törvény végrehajtási utasítását) királyi rendeletként tették közzé, a törvényeket ez nem módosíthatja, tehát azon rendelkezések, amelyek a meglévő törvényekkel ellentétesek, nem érvényesek. Erről részletesebben Nagy Lajos: *i. m.* 56–63.

⁵² Cartea Verde, București 1913.

⁵³ Románia 1928. évi közoktatásügyi költségvetésében a három országban élő román-ság részére 36 047 361 lejt irányoztak elő. Görögországban 67 román elemi iskolai tanító részére 6,3 millió lejt, 40 román gimnáziumi tanárnak 5,7 millió lejt. Továbbá 5 millió lejt a Romániában tanuló görögországi román ösztöndíjasok részére. Albániában 17 tanító számára 2,1 millió lejt, Bulgáriában 21 tanítónak 718 ezer lej támogatást ítéltek meg. Iskolai, kollégiumi épületvásárlásokra, fenntartásra Görögországban 4 millió lejt, Albániában 1 milliót és Bulgáriában 260 ezer lejt irányoztak elő.

A román kisebbségek anyagi támogatása Görögországban, Albániában és Bulgáriában, *Magyar Kisebbség* 7:7 (1928. 04. 01.) 263.

⁵⁴ A korabeli publicisztika inkább azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy Erdély számára milyen státust képzeltek el a gyulafehérvári vezetők. Leggyakrabban Leonte Moldován erdélyi liberális párti képviselőt idézik, aki a parlamentben kijelentette, hogy „Gyulafehérvárt a nemzeti párt vezetői autonómiát akartak Erdély számára, s csak a román hadsereg és nép nyomására adták fel a gondolatot.” Desbat Deput. 1922–1923. 52. 1357.

Többek között idézi Szász Zsombor: A gyulafehérvári rezolúciók. *Magyar Szemle* 2:16. (1928. 12.) 356–365.

⁵⁵ Az 1938-as román alkotmány 5. szakasza: Az összes román állampolgárok faji és vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlők, és ennek tisztelettel és engedelmességgel tartoznak. (*Monitorul Oficial* 48/1938. 02. 27.) A teljes szöveget közli magyarul és románul Nagy Lajos: *i. m.* 259–286.

⁵⁶ Alkotmánybíróság